

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Vol.}
_{Item.} 624

Title: *Shuddhi Mayukha*

624

~~शुद्धि~~ शुद्धि मयूखः

:	Shuddhi Mayookha	Title
:	Nilkantha Bhatta	Author
:	:	Editor
:	:	Year, Vols.
:	:	Publisher
624 :	:	Remarks

End.

॥ शुद्धि मय खदा दशः ॥
॥ पत्र ७२ ॥

शुद्धिः

॥ १ ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ अथ शुद्धि मयूरवलिख्यते योलीलया संतनुते त्रविश्वंतत्यालययात्मनि विस्वरूपे
लभं नयत्याशु च पूर्णरूपरूपः शिवंतनोत्वाशुरविर्ममासौ ॥ १ ॥ श्रुतीः स्मृती वीक्ष्यपुराणजातं तत्रान्ति
बंधानपिसन्निबंधान् श्रीशंकरस्यात्मजनीलकंठोऽयमादिशुद्धिं विवृणोति सर्वा ॥ २ ॥ प्रतारकैराहतमत्र किं
चिन्मया तु निर्मूलतया दुर्जितं ऊनोक्तितातो न हितेन काचित्त्वपुष्पहीना पचितिनदीयते ॥ ३ ॥ अथ शुद्धि
शुद्धिः सुवर्णरूपशंखवात्रमशुक्तिरत्नमयानि च कास्यायस्मात्प्ररैत्यानि त्रयुसा समयानि च निर्लेपा
नि च शुद्धतिकेवलेन जलेन च शूद्रोच्छिष्टानिशो ध्यानि निधीक्षारामवारिनिशंखः ॥ ४ ॥ कृष्णशकुनिमु
खावमृष्टं निर्लेखितं श्वापदमुरवावमृष्टं निर्लेखितं श्वापदमुरवावमृष्टं पात्रेन प्रयुज्यते ति निर्लेखस्त
क्षरणं पंक्तैः गवमृष्टं आपस्तंबः गवघ्नानिकांस्यानि शूद्रोच्छिष्टानियानि च शुद्धतिदशानिः क्षारैः श्व
काकोपहतानि च क्षारो नस्म एतच्च सत्योपहतिविषयं अधिकेतु स्मृत्यंतरे न स्मना शुद्धयेते कोऽस्य सुरयापन
लिप्यते सुरासूत्रपुराषेस्तु शुद्धयेतापलेखनैः ॥ ५ ॥ अमिषेण तु यद्विषं पुनर्हृदे न शुध्यति बोधायनः तैज

रामः

॥ ए ३० ॥

मानां सूत्राद्युपधाते पुनः करणं गोमूत्रे वा सप्तरात्रं परिवासनं पुनः करणं शकौ गोमूत्रे वा सनं चंगिराः
गंडूषं पादशौचं च यः कुर्यात्कांस्पनाजने पाण्मीसं तु विनिक्षिप्य पुनराकारमादिशेत् पुनराकारमादिशे
त् पुनराकारं पुनः करणं मृदां उनामस्योपहतौ पुनः पाकान्महीमयमिति र्यजवल्केन शुद्धिरुक्ता तथा
लोहानां दहनात् शुद्धिर्न स्मनगोमयेन वा दहनात् वननाद्यापिशैलानामं नसापि वा काष्ठानां तक्षणात् शु
द्धिर्न होमयजलैरपि यदितैर्न शुद्धयेत्तदा तावन्मात्रं छेदनदा होवा स्मृत्यंतरे वस्त्रधान्यादिराशानामेकदे
शस्य दूषणे तावन्मात्रं समुद्धृत्य शेषं प्रोक्षणा मर्हति असमुद्धृतं तु प्रोक्षणा शुध्यतीति भावः याजवल्क्य
ः शौषे रुदक गोमूत्रैः शुध्यत्या विककौशिकं सश्राफलैरंशुपदं सारिष्टैः कुतपंतया सगौरसर्षपैः क्षौममिति
अव्यूणां मयमाविकं कौशिकं नवं तसरीयदादिकौशिकं बज्जलतंतुनिर्मितं मंशुपदं श्राफलं विल्वफलं
पर्वतीयछागलोमनिर्मितं कुतपः अरिष्टं फेनिलफलं अतसी सूत्रनिर्मितं क्षौमं एतच्चाधिकोपधाते किंचि
दुपधाते तु प्रोक्षणेनैव क्षालना सह त्रुलिकादि विषये मिताक्षरायं विशेषः त्रुलिकासुपधानं च पुष्परक्तां

शुद्धि

॥२॥

वरं तथा शोषयित्वा तपे किंचित्करैः संमार्जयेत्मुद्रा पश्चाच्चवारिणा प्रोक्ष्य विनियुं जीतकर्मणि अतिमा-
लिन्ये परिशोधयेदपि अहतानां प्रोक्षणमिति स्मरणं घृत्रमुक्तनूतनवाससं प्रोक्षणाच्छुद्धिः शुष्कवासा-
ः स्थिते कुर्यात्तर्पणाच्च मनोजपमित्यस्य पिबार्द्रः शुद्धिविवेके सप्तवाहंतं वस्त्रं शुष्कावस्त्रं तिपादयेदिति ॥
शंखः स्तुतिको छिष्टं भंडं सुसुरामद्य हतस्य च त्रिः सप्तमार्जनच्छुद्धिर्न तु कां स्य स्य तापनं कां स्याति रि-
क्ततैजसानां मलोपघाते मार्जनं तापनं च प्रतिमार्जनमुदकक्षालनमावर्तते कां स्येतथानां अपितु क्षा-
लनं मार्जनं चेत्यर्थः अल्पधान्यादिविषये वैधायनः ब्राह्मणः प्रोक्षणादग्निः शाकमूलफलानि च तन्मात्र-
स्यापहारादानि स्तुषाकरणेन वा अनेकपुरुषाद्वार्यविषये पर्याग्निकरणं प्रोक्षणं वा कश्यपोक्तं विष्णुः ॥
मृत्पर्णातृणाकाष्ठानां च मिश्रं जलवायुसैः स्पर्शने विहितं शौचं सौमसूर्यां शुमारुतैः तथा प्रोक्षणे च
तु पुस्तकमिति क्वचित् सिद्धान्ते मनुपद्भिर्जग्धं गवाघ्रातं च वधृतमवहृतं इषितं केशकीटैश्च मृत्प्रक्षेपे-
ण शुध्यति अवधृतं यम्योपरिवासो वधृतां याजवल्क्यः सलिलेन समृद्धापि प्रक्षेपेन विमुच्ये यत्तु

रामः

॥२॥

गौतमः नित्यमनौज्यं केशकीटावन्नमितितत्सहपक्वानि प्रायं पराशरः पक्वं प्रोक्षणाधिकं त्वन्नं काकश्चाद्यु-
पधातिकां यासमुधत्पतन्मात्रं पुत्रुलीकृतं न वेत् हेमोदकेन वा मुक्षे प्रजते बुनां ताथवा अग्निज्वा-
लो संस्पर्शात्सु वर्णमधुसर्पिषा विघ्राणं ब्रह्मघोषेण पूतं नौज्यं च तद्भवेत् तथा अन्नमैकाहिकं प-
क्कश्च काकाद्युपघातितं केशकीटावपन्नं च तदप्येवं विमुच्ये क्रीतस्यापि विधिर्दृष्टव्यमनापि मिः इदम-
ल्पधान्यविषयं ज्ञेयं अवविषये शंखः अपरां घृततैलातां ज्ञावनं गौरसस्य च भंडा निचालयेदग्निः शा-
कमूलफलानि च चकारात् घृततैलयोरपि ज्ञावनं वस्त्रांतरिते पात्रे प्रक्षेपः तद्युक्तपात्रस्य तज्जातय-
येण तथा घृतरं पथाऽयं वहिर्निःसरतित ज्ञावनमिति केचित् तथा अन्धारदोषे तु न येत्यात्रात्यानां त-
रं वं तथा वैधायनः देशकाले तथात्मानं इयं इयं प्रयोजनं उपपत्तिमवस्था च शात्वा शौचं प्रकल्प-
येत् याज्ञवल्क्यः वाक्त्रास्तमं बुनिर्णिकं च ज्ञातं च सदा शुचीति अज्ञास्यं विज्ञापकं संज्ञापनिश्चय-
साधारणं ज्ञानाभावात्ता चर्मकोशानां कषायद्वयेण शोधनमिति केचित् मनुः अग्निर्हृतस्य यन्मांसं

शुद्धि०

॥३॥

शुचितम्भुरववदिति शुचिनिर्मगयायां तदपि नश्यत् तथा नित्यमासं शुचिस्त्रीणां शकुने फल
पातते प्रसवे च शुचिर्विश्वमृगावयहरो शुचिरिति स्त्रीसुरवं रतिसमये शुचि स्त्रीसुरं रतिचुवन
प्रवित्तिपैवानसिस्मरणात् तथा नित्यं शुद्धः कारुहस्तः परापेयं प्रसारितं ब्रह्मचारिगतमैहं नित्यं मेधा
मिति स्मृतं कारुहस्तस्तत्कर्मणि नैहमना चोत्स्रादिदत्तं न तु चोत्स्रादिस्पर्शं तथा शुचिरग्नौ वायु
यो दधि घृतं पयः सर्वाण्येतानि मेध्यानि स्पर्शे छाया च नित्यं शः छाया चोत्स्रादेरन्या तथा ब्रह्मपुराणे चोत्स्रा
लपतित छास्यरेदुष्टातनु न वेदिति रजोपिरासं न देरन्मत् तथा दशातातपः रेणवः शुचयः सर्वे वा पुनः पेसमी
रिताः अन्यत्र रासनाजा विश्वश्रुकरविमार्जना अंते पंचम्या न्मनावशो दमः तथा पादौ शुची ब्राह्मणास्य
अजाश्चानां मुखेषु गव्यां रक्षा निमेध्यानि सर्वगानाणि योषितां नृशुद्धिमाह याज्ञवल्क्यः नृशुद्धिर्मार्जना
दाहा कालाज्ञैः कर्मणीदपि सैकादुल्लेखनक्षेत्रे पादहं मार्जनलेषनात् देवलः त्र्यदुष्टासंतता धारावा
तो दूताश्चरेणवः स्त्रियो वृद्धश्च बालाश्च न दुष्पतिकदान दधिसर्पिः पयः सौः प्रनडे दोषेन विद्यत मार्जार

रामः

॥३२॥

श्वेदवीचमारुतश्च सदा शुचिः मार्जरः शुचिः कर्मकार्लेह्यन्त तत्र नृस्य शैस्तानं तथा आत्मश्रमसने वा
स्त्रिजाया पत्युः कर्म उल्लुः शुचत्यात्मनि एतानि परे यामशुची निहि तथा उपश्रमश्रमशुचि स्मृष्टं तीर्थं वापि
मानवा हस्तौ पादौ च तोयेन प्रक्षाल्या च म्यशुध्यति प्रथमो शुचिसंस्मृष्टो द्वितीयः तृतीयः च तृतीयः तस्य त्रि
चमनमात्रं चतुर्थेन मानना वात् हरिहरभाष्ये वृद्धशतातपः शिशोर मुष्णकायं बालस्याचमनं स्म
तं रजस्वलादिसंस्पर्शे स्नातव्यं च कुमारकैः बालद्विस्वरूपं च तत्रैवोक्ते प्राक्चूडाकरणाद्वा प्रागन्त
प्राशनाद्विशुद्धः कुमारस्तु सविज्ञेयो याचनमौजानि बंधमिति नदीशुद्धिमाह गार्ग्यः कार्यकारिणां दानं वेगो न
द्याश्च शुद्धिद्वत् शोधयस्मृत्वे तोस न्यासो वै द्विजन्मन मिति सर्वापवादं मराचिराह येषु स्थानेषु यद्ये च ध
मचारश्च तादृशः तत्रत्याचमनं मन्मैधर्मस्तत्रैव तादृशः येषु देशेषु यो देवा येषु देशेषु यो द्विजा येषु स्थानेषु
यतो यथा च यत्रैव मृत्तिका तस्यावनमिति शेषः पराशरोपि युगेतीर्थे च यैधर्मास्तत्र तत्र च यै द्विजाः तेषां निह
ना कर्तव्या युगरूपा हि ते स्मृताः तथा यद्यपि स्यात्स्वयं ब्रह्म त्रैलोक्या कर्षणक्षमः तथापि लौकिकाचारं म

शुद्धि.

॥४॥

नसापिनलंघनं येत् अथगर्भस्त्रावाद्या शौचं तत्तपराशरा आचतुर्थी द्वेस्तावः पातपंचमषष्ठयोः अत
उर्ध्वं त्रिसूतिः स्यात् दशाहं सूतकं न वेदिति स्त्रावाशौचमाह मरीचिः गर्भस्तस्यायथामासमासर्माचरेत्त
मेव यः राजन्ये तु चत्वारः त्रैपंचाहमेव तु अष्टाहेन तु शूद्रस्य शुद्धिरेषा प्रकीर्ततेति अचिरे अष्टमास
त्रये नसयिजना उमेवा स्त एतथा चतुर्थे मातुर्वचत्वारि इति विज्ञाने श्वमाधवादयः एवं मातुः पंचमेपं
चषष्ठे षट् सपिंडानां सपिंयं च मषष्ठयोः स्त्राहः पाते मातुर्यथामासं सपिंडानां दिनत्रयमिति मारीचात् अ
त्राशौचप्रकरणे रात्रिपदं दिनपदं दिनपदं च हि रात्रि नक्षत्रकं ज्ञेयं एवमन्यत्रापि एतच्च गर्भनाशप्रयुक्ता शौ
चं सर्ववर्णेषु समासष्टममासादिषु स्वस्वजात्सुकं संपूर्णमेव प्रसवाशौचं कार्यमिति दृष्टव्यं स्वपत्याव्यभि
चारो हूतगर्भस्य प्रसवे पिजनकक्षेत्रेणोरुनयोरप्येकाहः तर्थाच्चैकाह उवृत्तौ याज्ञवल्क्यः अनौरसेषु नार्या
सन्पगतासु चेति मातुस्तु तत्राप्युक्तैव व्युत्था विशेषानुक्तेः स्वनार्यास्यं प्रतिजो मव्यतिरिक्तमाश्रिता सुप्रसू
ता सुमृतासु चाहारात्रमाशौचं सपिंडानां तु स्नानमात्रमिताद्वार्यो इति गर्भस्त्रावाशौचं सप्तममासप्रभ

रामः

॥३३॥

तिसूतिविषये हारातः जातमृते मृते जावा सपिंडानां दशाहमाशौचमिति जननोत्तरं नालछेदोत्तरमेव त्रि
शुमरणे सपिंडानां दशाहं जन्माशौचं पूर्वमरणे तु न हो वक्ष्यते दशाहमिति तत्र दण्डशौचोपलक्षणं मरु
पि दशाहान्यंतरे बाले प्रमते तस्य बांधवैः श्रावाशौचं न कर्तव्यं स्यात् शौचं विधीयते यच्च जातमृतजाते
वा कुलस्य सद्यः शौचमिति स्मृत्यंतरतश्चि शुमरणनिमित्ताशौचाभावपरं मरणशौचाभावपरं मरणा
शौचनिमित्तस्नानमात्रमस्तेवेति ग्रंथकृतः नालछेदात्प्रायरणे मातुः संपूर्णसूतकं सपिंडानां तु जन्मनिमित्तं
त्रिरात्रांतथा च मनुः जाव जातो यदि ततो मृतः सूतक एव तु सूतकं सकलं मातुः पित्रादीनां त्रिरात्रकं तत
स्तदनंतरमेव नाचि वद्धनादवा गितियावत् यत्तु जैमिनिः नावन्न छिद्यते नात्वं तावन्नाप्रोतिसूतकं छिन्नेनाजेत
तापश्चात्सूतकं तु विधीयत इति तन्नालछेदोत्तरं त्रिश्रुपरमे सति डानां दशाहं जन्माशौचपरमितिकेचित्
त्रिश्रुजन्मनिमित्तकदानाद्यधिकारे ऽवधित्वप्रतिपादनपरमितितु युक्तं अन्यथोत्तरार्धे मृतपदाध्याहारापत्तेरि
ति जनने निमित्तमस्पृश्यत्वं मातुर्दशाहं पितुस्तु सचैलस्नानादस्पृश्यत्वं गच्छति तादृशं संवर्तते पुत्रे जातेपि

श्रद्धा

॥५॥

तासद्यः सचैलं स्नानमाचरेत् स्पर्शयोगस्ततः पश्चादित्याह नगवान्मरुतिरिति पुत्रे इति पुत्रत्वमविवक्षितमनुवा
द्यगतत्वात्तेन स्यपत्येपिपितुः स्नानमावश्यकं सपिंडानामस्यत्वंनास्तेवाच्यतो न तेषां स्नानमपि यदाहं
गिराः सूतके सूतिका वर्जं संस्पर्शेन निषिध्यत इति वैधकायै तु पीठानसिः सूतिका पुत्रवती विशंतिरात्रेण
कर्मकारयेन्मासेन स्त्रीजननीमिति दशाहपर्यंतमाशौचेनैव कर्मानधिकारप्राप्तेर्जन्मप्रवृत्तिगणनायां विशं
तिरात्रमासपदयोः प्राप्तदशाहं श्रेतुवादो प्राप्तवशिष्टदिनां श्रेविधिरिति विध्यनुवादवैरूपापत्तेर्मासाशौचव
तंश्रुप्रत्यानर्था प्रसंगाच्च यस्य यावदाशौचं प्राप्तं तदुत्तरमेव विंशतरात्रं मासं च कर्मानधिकार इति कश्चि
त् तदुच्छायत्र हि एकैव पदेन स्वार्थ एकं पदार्थं प्रत्युद्दिश्यते न च प्रत्युपदीयते तन्न वैरूप्यं यथा बाजपेयेन
स्वाराज्यर्कमोयजेतेति यजपदशाहोत्तरदिनेष्वधिकारमात्रबोधनान्न तत्र त्रयथा द्वादशाहोत्तरमेव तत्र
पि प्रकृतिर्तास्तस्य सुपसदं प्राप्तं स दं श्रेतुवादो धिकांशो विधिरिति वैरूप्यं स्यात् अत्र जन्मप्रवृत्त्येव विंश
तिरात्रं मासं च यावदप्राप्ताहः कर्मानधिकारो षोऽध्यात इति तात्पर्येण तु प्राप्तदशमादिनादिकर्मानधिकारा

रामः

॥१३॥

वधिकारावधिवाधेनावधंतरमेवेदवोध्यते दाहातो न ददाति न जुहोमानधिकारावधौ न ददो नोचका
वृत्त्योत्तरत्ववाधेनैतत्पापुनराधेयसंमितयेष्य द्वाग्निहोत्रं जुहोता तु दवसाना परूपावधंतरवदिति
कमुत्पश्यंति प्रथमषष्ठदशमदिवसेषु दानसूतिका गृहदेवता पूजन्मनमात्रार्थनाशौचां यदाह व्यासः प्रथ
मेदिवसेषु दशमे चैव सर्वदा त्रिषेतेषु न कुर्वीते सूतकं पुत्रजन्मनि स्मृत्यंतरेपि तत्र सर्वप्रतिग्राह्यं कृतं
नंतु न नश्येत् न दायित्वा तु तन्मोहाद्विजम्बाया यणंचरेत् इति जन्माशौचं अथा उपनीताशौचं तत्र नाम
करणत्वाद्गौशं स्वः प्राङ्गुमकरणात्सर्वः शुद्धिर्नामकरणेन कालोपलक्षणं दंतजननादिति वात्
नामकरणकालस्तु एकादशे हनित्रयोदशे षोडशे एकत्रिंशे इति क्रमाच्चतुर्वर्षेण स्वस्त्युपतएव नामकर्मस
द्यः शुध्वधिरितिकोचित् नामकरणानंतरमस्युदकदानं वैकल्पिकं तथा च मनुः नान्विवर्षस्पकर्त्तव्या वा
धवैरुदकक्रिया जातहंतस्य वा कुर्यान्नामिवापि कृते सति उदकमग्रेरप्युपलक्षणं नान्विवर्षस्पेसुक्तेः च
उदकं पिबिष्यन्नया दूधं सुदकदानादिनियतं चूडकर्म द्विजातीनां सर्वेषामेव धर्मतः प्रथमेषां तृतीये वा

शु. म०

६॥

न्ययं शुतिनोदनादिति। अथ वर्षयचूडाकर्मनंतरमप्यस्य दकदानं न पतं। तदुक्तं तस्मात्मेवोदककुर्यात्तस्मात्संस्कारमेव वासवेषां कृतचूडानामन्यात्रापाद्ययादय। अन्यत्र मकरणादूर्ध्वं कृतचूडस्य इच्छया मुदकदानं निर्वनने वा। तथा च याज्ञवल्क्यः। जनश्चिचर्षे निर्वननमेवेत्याचारः। मनु रथून द्विवर्षमाघकृत्यारण्येकाघवयत्वादिपुस्तमहमेव त्विति। नामकरणस्याकसवेषासद्यः शौचं नामकरणदूर्ध्वं दंतजनकालात्सप्तममासवत्प्राणात् अग्निसंस्कारेण काहः। अंसंस्कारे सद्यः शुद्धिः। मातापित्रोस्तनामकरणदूर्ध्वं उपनयनपयंतं सर्वथा अहरव निरस्पतु पुमानशुक्रं उस्पृश्य विमुध्यति। वैजिकादग्निसंबंधादं नुरुध्यादद्यं अहमिति। कार्यकारणसंबंधे अहोक्ते। ततो दंतजननादूर्ध्वं प्रथमवार्षिकचूडाकर्मपयंतं अहोरात्रं। प्रथमवर्षादूर्ध्वं त्रिवर्षयंतं मकृतचूडस्य कृतदाहस्याप्येकाहः। कृतचूडस्य तु त्राणि। वर्षत्रयादूर्ध्वं कुलधर्मैर्निरोधेनाकृतचूडस्यापित्राणोपवा उपनयादूर्ध्वं देशरात्रादिकाय त्रसर्वत्रादंतजननासद्यः अचूडानैशिकी स्मृता त्रिरात्रमात्रतादेशाद्द्वारात्रमतः परमित्याचचना निमित्ताद्द्वारादावतुसंधेपानि। रयपत्यमृतौ तु नामकरणदूर्ध्वं वर्षत्रय

रामः

॥ ३५ ॥

पयंतं मकृतचूडायाः सद्यः शौचे। अचूडायां तु कन्यायां सद्यः सशौचं विधाय तस्यापस्तं बोक्ते। ततो वाग्दानपयंतं महोरात्रं। प्रथमवर्षे कृतचूडायां मपि मृतयायावद्वाग्दानमहोरात्रमेव। अविशेषेण वर्णा नामवर्कसंस्तकर्मणः त्रिरात्रात्तु न वेद्युः। कन्यास्वयं विधाय तस्यांगिरउक्ते। पुंविषयक अह विषय एव कन्यास्वेकाह इति ग्रंथकृतः। याज्ञवल्क्योपि। अहस्वदन्नकमासुवालेषु च विशोधनमिति। वक्षिषजातदंतैश्च। त्रिसंस्कार इति विज्ञानेश्वरः। वाग्दानादूर्ध्वं तु विवाहसंस्काराव्याकर्षात्तद्वै पितृपक्षे च पुरुषपयंतं त्रीण्यहोत्राणि स्त्रीणामसंस्कृतानां तु अहं ध्यंति बोधवाः। यथोक्ते नैव कल्पेन शुध्यति तु सना नयउत्सुक्ते। बांधवाः पति सपिंडाः सना नयः पितृ सपिंडाः। एतच्च तान् उर्ध्वं विवाहादौ कस्या शौचं त्रिपुरुषमव। अत्र तानां तु स्त्रीणां त्रिपुरुषाविज्ञायत इति वासिष्ठात्। अत्र सर्वत्र मातापित्रोः सुमपत्यवदेवा शौचं विशेषाः। अवणात् इतिकेचित्। मदनरत्ने निर्णयामृतं च शंखस्तु विशेषमाह। अजातदंतं तु पितृरेकरात्रमिति। इदं च नाद्रियं त्रिष्टयः। विवाहानंतं रं विष्णुः। संस्कृता सुस्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे तत्प्रसवमरेणो चेत्पितृगृहे स्यात्तातदैकरात्रं चेति। प्रसव एकरात्रं

शु.म.

॥७॥

मरणे विरात्रमिति नेदः पित्रो गेहे इति विशेषणान्यति गृहे सप्तदा प्रसवमरयोः प्रसवेषामाशौचं नारो वः मरणे
तु पित्रो विरात्रमस्मै वैजिकादपि संवधादनुसंध्याद्यत्र हं प्रतात्राष्टुयोषिसुसक्तता सक्ततासुचः मातापि
त्रो विरात्रं स्यादितरेषां यथा धात्यविशेषेण मरणान् पित्रोर्मरणो विवाहितयास्तु पुत्रादीनामिवाशौक्या
मास्त्राप्यहोरात्राणि अविवाहितायास्तु पुत्रादीनामिवाशौचमिवादिज्ञेयतादाशौचं सर्ववर्णसाधारणं वयो
विशेषकृतत्वादिति अथ मरणशौचं मनुः दशाहं शावमाशौचं मनुः दशाहं शावमाशौचं सपिंडेषु विधीयते
जननेप्येवमेव स्यान्निपुणं शुद्धिमिच्छतां महागुरुविषये तु द्वादशरात्रे दानाध्ययनं वर्जयन्निस्पाश्वलायनोक्तं
याज्ञवल्क्यः द्वादशरात्राह निविशः पंचदशौ वतु त्रिंशद्दिनानि शूद्रस्य तदर्थं न्यायवर्तिनः पाकयज्ञदिज
शुश्रूषादिरतः शूद्रो न्यायवर्ती तस्य पक्षः अंगिरास्तु सर्वेषामेव वर्णानां सूतके मृतके तथा दशाहं शुद्धिरे
ते घमिति शातातपो ब्रवीदित्याह अत्र देशचारतो व्यवस्था इदं च दशाहं हि मृताशौचं उपनयनोत्तरं तत्पूर्वं
अहादेरुक्तत्वात् शूद्रो वस्त्रद्वयमहादिति वचनादुपनयनस्थानाय वस्त्रगृहे तं स्मृताशूद्राशौचमिति

रामः

॥३६॥

तं विप्रस्य सर्वसपिंडजन्म मृत्योराशौचमाह हारात् दशाहं शुद्धयेते विप्रो जन्म हानौ स्वयं योनिषु षड्विंशे
केन ह्यत्र विदुः शूद्रयोनिषु द्वादशाहं तु स्वामिश्रधा शुद्धिः कर्मानधिकारस्तु मास्तं तथा चंगिरा दासीहा
सश्च सर्वे वैयेस्यो नवेत् तद्वर्णस्य नवेद्यौ च द्वादशमासस्तु सूतकमिति प्रतिलोमा धर्महीना इति स्मर
णान्नतेषामाशौचं किंतु केवलं जनने मरणे च मलापकर्षणार्थं शौचमात्रं क्वचि सद्यः शौचमाह देवलः उद्य
तेराह वेशस्त्रे द्वादशधर्महतस्य चासद्यः संतिष्ठते यस्तथा शौचमिति स्मृतं सद्यः शौचमित्यन्वया यज्ञो दशाहक
र्मण्येकदिन एव तथा उवाशनिहतानां च विद्युता पार्थिवेन च गोब्रह्मणस्य चैवार्थेयस्य वेद्यति पार्थिवः
शस्त्रविना कलहोऽं वाहवः राजा पंथकार्यार्थमिच्छति तस्य सद्यः शौचमित्यर्थः यत्तु यम उवाशनिहतानां च
तथैव प्राणसत्रिणां निदोश्च ग्पदंष्ट्रिभ्यः सद्यः शौचं विधीयत इति तत्र नदीग्रहणं जलमात्रोपलक्षणं तच्च
प्रायश्चित्ताद्येमेतानां न प्रमादेनेति शुद्धिविवेके प्राणसत्रिणः पररक्तार्थं प्राणत्यागिनः पुत्रहस्याति
नामहाहा वै विद्युताचरा जागो विप्रपालने सद्यः शौचं हतस्याऽस्त्रहं वान्ये महर्षय इति अहमुक्तं तत्परा

शु.म.

॥ ४ ॥

सुरवहतस्य शुद्धिगात्रप्रहापी उयायुद्धविरामोत्तरं रणं गणाद्धिर्मृतस्य वाज्ञेयं इदं च युद्धमृतस्य सद्यः शौचा
दिकं युद्धे दिशेन प्रवृत्ते स्पृष्टेयं नासुध्यत प्रेक्षकादेः युद्धस्यो नयनिष्ठत्वात् आतस्तन्मृतो यथोक्तमेव रा
त्रौ जन्ममृतिरजः सुविशेषमाह कश्यपः उदिते तु यदा सूर्ये नारीणां दृश्यते रजः जननं वाचि पत्न्यैर्वायस्य हस्त
स्य शर्वरी अर्द्धरात्रावधिः कालः सूतकादौ विधीयते रात्रिक्रियां विना गांतुं नैवागौ पूर्व एव तु उत्तमोऽंशः
प्रजाते तपुज्यते कातुस्तके रात्रावेव समुत्पन्ने मृते रजसि सूतके पूर्वमेव दिनं ग्राह्यं पावना सुदितो रवि
रिति अत्राचारतो यवस्तु तत्रापि त्रिनागपक्षमेवाज्यं ते त्रिष्टुः दद्यात् रजस्वला विषये स्मृत्यंतरे शुद्धा
नर्तुश्चतुर्थे क्रिस्ता नेतस्त्री रजस्वला दैवकर्मणि पित्रे च मेहनि शुध्यति पंचमेहनातिरजो निवृत्तुपलक्ष
णं स्पृशादिसुपरते पिजसि चतुर्थे क्रिस्ता नेन शुध्यति दैवपित्र्यकर्मविषये तु चतुर्थे क्रिस्ता तापिरजो रहि
तैव योज्यति अथ विशेषमाह त्रिरजस्वलाया हिस्ता ता पुनस्त्वे रज्वला आष्टादशदिनादर्वागशुचित्वं न विद्य
ते एको न विज्ञाते रवागे काहस्तातो तद्यहं विशात्प्रच्युतरे पुत्रिरात्रमुशुचिर्न वेदिति रजो दर्शनमन्यपुनः

रामः

ए ३९७

स्वमदशदिनाभ्यांतरं रजो दर्शने अशुचितानास्ति अष्टादशे त्वेकाहान्छुद्धि एको न विशेषा हादिशान्ता पुन्रहातु
द्विरित्यर्थः यस्या विशातिदिनोत्तरमेव वक्तुं धारजो दर्शनं तद्विषयो यमशुचित्वप्रतिषेधः यस्या पुनर्युवस्या अष्ट
दशदिनादर्वागे वप्रचुर्येण रजो निःसरणं तस्या स्त्रिरात्रमेवाशुचित्वमिति मिति तादस यत्तु त्राचतुर्थादिनादव
णशुचित्वं न विद्यत इति स्मृत्यंतरे तत्र स्नानप्रवृत्तित्वमजिप्रेतमिति न विशेष रजस्वला सूतिकयोर्मृतौ विशे
षः स्मृत्यंतरे पंचनिःस्नापयित्वा तु गव्यैः प्रेतारजस्वलां वद्धांतराहतां कृत्वा दाहयेद्विधिपूर्वकं तथा सूतिका
यामृतायां तु कथं कुर्वति याज्ञिकः कुं ने सलिलमादाय पंचगव्यं तथैव च पुण्याग्निरे निमंन्नापो वाच शुद्धि
त्वमेततः तेन तं स्नापयित्वा उदाहं कुर्याद्विधायादि पुण्या क्रच आपाहिषेति ह्यः हिरण्यवर्णाश्च तस्वः पु
नर्तुमेति न च चैतुवाकः पदंति यच्च दूरकमिति गर्भिणी मरः णेपि स्मृत्यंतरे विशेषः यदगर्भवती नारी सश
स्या संस्थिता न वेत् कुक्षौ निवृत्ता तः शल्यं निहरेद्यदी जावति प्रमात निक्षिपेत्तु प्रायश्चित्तं ततः परं त्रय
स्त्रिशतः कृष्टैस्तु शुभ्यते शल्यदोषतः सगर्भं दहने तत्र दूर्वाजं वधपातकमिति आतुरशुद्धिमाह पराशरः आ

शु. म.

॥ १ ॥

तुरेस्तानउत्पन्नेदशकृत्वोद्यनातुरः स्नात्वास्नात्वा स्थनेनतः शुध्येन्मन्त्रातुरः उग्रार्नवणि नूतयानारारः
जसावपरिमुता कथंतस्या नवेष्टौ चं शुद्धिः स्याच्छौचकर्मणि चतुर्थे हनि सं प्राप्ते स्म शो दन्या तु तं स्त्रियं सा सचैलाव
गाद्यायः स्नात्वास्नात्वा पुनः स्मृशौच दश द्वादशकृत्वोवा न्नावा मे च पुनः पुनः च ते च वा ससां त्यागस्ततः शुद्धा न
वेत्तुसादद्या च त्पाततो दानं पुण्या हेमविशुध्यताति ॥ वृद्धमृतो विशेषः ॥ वृद्धः शौचं स्मृते तुषः प्रत्या रवात निषक
क्रियः आत्मानं घातयेद्यस्तु न वयमन शनो बुधिः तस्य त्रिरात्रमाशौचं द्विताये त्वस्ति सं च यः तृतीये तु दकंदत्वा च तु
ये श्राद्धमाचरे दित्यादिना त्रिरात्रमक्रं ॥ वृद्धा दिविशेषणदा सन्त मृते कालपरमेतत् अना सन्न मरण वेणा प्रवेश
पतिसह यमना वै स मृतौ तु दशा हमेव साधारणं ॥ शुद्धिविवेके तु वेणा प्रवेशादौ तु सद्यः शौचमुक्तं न तु न किंचिदसाधार
णं मूलं चं जलादि मृतस्याशौचादि निषेधसंगिराः चं जला दुदका सूर्या द्वा स्तरा दैद्युतान जात्या दंष्ट्रिभ्यश्च
पशुभ्यश्च मरणं पापकर्मणः ॥ उदकं पिंड दानं च प्रेते न्योयत्प्र दीयते नोपतिष्ठति तस्मै सर्वमंतरिक्षे विनश्यती
ति एतच्चात्मधातो देशकस्व व्यापारे सति प्राणेनाशकत्वात् प्राणि विषोदको द्ध धनप्रपतनैश्चेच्छतामिति गौतमो

रामः

॥ ३४ ॥

केः प्रायो महाप्रस्थानं ॥ हतानां नृपगोविषैरन्वहं चात्मघातिनामिति याज्ञवल्क्येऽप्युक्तं ॥ तदेह प्रतिपत्तिश्च स्मृतं
तरे गंगायां प्रक्षिपेद्देहं सारे त्सः त्सत्प्राप्तुवातत इति ॥ अग्न्यादेस्तु मिताक्षरायां चैतानं प्रक्षिपेदसु गृह्याग्निं च
चतुष्पथे पात्राणि च दहेद्दशैः यजमाने वृथा मृते ॥ वृथात्मघातेन तथा महापातकं संयुक्तो देवात्प्रादृशसायदिपु
त्रस्तान्पातयेद्यान युक्तश्चादोषसंक्षयात् प्रायश्चित्तं न कुर्याद्यः कुर्वन्वास्त्रियते यदि गृह्यानिर्वापयेच्छौतश्च स्वा
स्ये सपरिष्ठमिति ॥ आत्मघाते प्रायश्चित्तं निगमे ॥ आत्मघातकश्च अर्थे चरेच्छौचायणद्वयं ॥ तस्य कृच्छ्रं तु कंच
त्रिंशन्निष्काणि वाचरेदिति ॥ आत्मघातिदाहादौ प्रायश्चित्तं मिताक्षरायां कृत्वा त्रिमुदकं दानं स्पर्शनं वचनं कथं ॥ र
जुच्छेदमुपातं च तस्य कृच्छ्रेण शुध्यताति ॥ यत्र मिताक्षरायां सार्शमाने चैकरात्रौ पाषाणमिति तत्र स्रक् द्वादशकौका
शुद्धं तरितस्य शौचाज्ञेयं ॥ तस्य कृच्छ्रस्तु ॥ तस्य क्षीरघृतां वूना मेकैकं प्रत्यहं पिबेत् ॥ एकरात्रोपवासश्च तस्य कृच्छ्र उदा
हृत इति ॥ संवत्सरो ध्वं तु गवादिहतानं मपि दाहादिकार्यमेव ॥ गोवा स्तरा हतानां च पतितानां तथैव च ॥ ऊर्ध्वं सं
वत्सरात्कार्यं सर्वमप्यौ ध्वं देहिकमिति षड्विंशन्मतात् ॥ नारायणवलिं कृत्वा तु तदेव कार्यं ॥ सर्वा कसं वत्सरा कुर्या

અ.મ.

119011

दहनदिययोदितं कृत्वा नारायणबलिं नित्यत्वात्तदयुष इति स्मृतो नारायणबलि कार्यो लोकगर्ह नयान्नरैः । तथा
तेषामेव ह्येवं नान्यथे सन्नवाधम इति छागले योक्तेश्च । विष्णुसमर्चयेद्देवं यमवैवस्वतं तथा । एकादश्यां च शु
क्लायां पंचम्यां श्रवणे तथा । ह्यथा मृतानां शुभार्थं कार्यो नारायणो बलिः । दशपिंडान्मृतान्पक्तात्तदनेषु मधुसंपु
तान् । तिलमिश्रान्प्रदद्याद्देसंयुतो दक्षिणमुख इति । अथ शैसकस्मृत्यर्थं सारानुसाराप्रयोगः । शुक्लकादश्यां
पंचम्यां श्रवणेन वा तिथ्यादि स्मृत्वा मुकशर्मणश्चैर्ध्वदेहिकसंप्रदानत्वसिद्ध्यर्थं नारायणबलिं कश्चिदिति
संकल्प्य पंचकलशान् सज्जान् । त्रीणि पुत्रवे सुवागंधसर्वौषध इर्वापस्त्रवसत्रमृत्फलरत्नसुवर्णशकल
युतान् वस्त्रवेष्टितान् संस्थाप्य तेषामुपरिताम्रादिपत्रेषु वस्त्रविष्णुशिवानैवस्वतयमंप्रेतं पूजयेत् । तत्र क्रमा
न्मात्राः । हिरण्यगर्भः । पुरुषसूक्तं । कऊ प्राय । यमाय सोमं । चतुर्ष्यत नमो ते प्रेतनाम । ततो गृह्ये क्रमागेणान्निष्ठा
पनादि नाराण देवस्य चरुश्रवणं तं कृत्वा पुरुषसूक्तेन प्रत्युचं षोडशाहुतीर्हुत्वा स्विष्टकृदादिसम्यक्कलशस
मापेऽमुकगोत्राया मुकशर्मणे प्रेताय विष्णुरूपिणे यं पिंड उपतिष्ठतामिति मधुघृततिलयुतान् दशपिंडान् प्रा

रामः

॥३॥

वानावाती दक्षिणायकुत्रोषुदत्वायतेयममिति सूक्तेना तु मंत्रशंखोदकेन कुशैरमुष्णान्मर्च्य प्रवाहणं कृत्वा
 त्वानघां प्रक्षिप्यामुकशर्मामुकगोत्रो विष्णुरुपा तु प्यत्विति पुरुषसूक्तस्य प्रत्यक्षमंते उच्चारयन् षोडशवारं प्रेतसं
 तर्प्य ब्रह्मविष्णु महादेवाय मन्त्रैः वसकिंकरः बलिं गृहीत्वा कुर्वंतु प्रेतस्य च शुभं गतिमिति ब्रह्मादीन् प्रार्थयेत्
 तेभ्यः पुरुषाह्वारमितमं बलिं दत्वा प्रतिदैवं तन्निविधफलं तत्रार्कं रामध्वनिवेद्यपरदिनकतं यथा धार्थं
 पंचविधानमन्त्ररत्निं जागरणेनातिवाह्यपरदिने मध्याह्ने ब्रह्मादीन् संपूज्य तिथ्यादिसंकात्यामुकशर्मणो मुक
 गोत्रस्योर्ध्वदैहिके संप्रदानं त्वयोः पतासिद्धये पंचैको दिष्टश्चाह्वणितं त्रेण करिष्ये इति संकल्प्य आह्वानिकुर्यात्
 तत्र देवता ब्रह्मादीनां पूजापि उदनादिषु सव्यं प्रेतविप्रायाधिका दक्षिणाः नृहिरणादिकाश्चक्षुष्यस्थाने कुशति
 लतुलसायुतशंखजलधारेति विशेषः ततस्ते विप्राः पवित्रहस्ताः अमुकशर्मणो मुकगोत्राय विष्णुरुपाणि इदं
 तिलोदकमुपतिष्ठतामिति प्रत्येकं तिलोदकं दद्युः यजमानः स्नात्वा गुडार्करायायसादियुतं स्वजनयुतो बुजातेति
 नारायणबलिप्रयोगः मरणोद्देशेन सर्पसमीपगमनादिना सर्पेण हते तु वर्षपर्यंतं प्रति पंचमिनागं संपूज्य

सु.म.

॥११॥

प्रातेनारायणबलि कृत्वा सौवर्णागंगं च विप्रापदत्वा सर्वमौर्ध्वदेहिकं कुर्यात्तथा च व्यासः पुरा कल्पपपा
हः सुवर्णतारनिष्पन्नं नागं कृत्व तथै गं वासाय विधि वदत्वा पितुरान्न एणमाप्तवान् नारा निष्पन्नमिने वापा
वः नारः पलमहस्रद्वयं तुलास्त्रियां पललशतं नारा स्याद्विश्रुतिस्तु त्वेति कोशात् एतसावे प्रायोशक्त्यर्थविधि
ः प्रमादमृतांतु चो प्रायणं तप्तकृद्द्वयं तस्य विमुक्तय इति प्रायश्चित्तं कृत्वा सद्य एकदा हादिकार्यं तथेचा
हंगिराः अथ कश्चित्समादेन श्रियेतामुदकादिभिः तस्य शौचं विधातव्यं कर्त्तव्या चोदकक्रियेति पुराणे असा
ध्यव्याधिनपुक्तः स्वव्यायाराक्षगः पुमान् प्रविशत्यनलेदीप्तं करोत्यनशान्तु च अगाधतोयराशि वाम्भगोः प
तनमेव वा गच्छेन्महापयं वा पितुषारगिरिमादरात् प्रयागवदशाखायादेहसागं करोति वा स्वयंदेह
विनाशश्च प्राप्तेकाले महामतिः उत्तमानाप्नुयाद्भोक्तान्नामघाती न वेत्तचित् महापापक्षया तस्वर्गे दिव्या
नक्षोगान्ममश्रुते एतेषामधिकारो येस्ति सर्वेषां सर्वजंतुषु नराणां मय नाराणां सर्ववर्णेषु सर्वदेति उर्ध्वो
छिष्टादिमरणे पराशरः उर्ध्वो छिष्टे ह्यधो छिष्टे नयो छिष्टे तथैव च अस्मत्प्रसूतमरणे स्वदृष्टौ मरणे पिचाश्चानः व्यादसंस्प

रामः

॥१६०॥

तथा उर्ध्वो छिष्टे ह्यधो छिष्टे नयो छिष्टे तथैव च अस्मत्प्रसूतमरणे स्वदृष्टौ मरणे पिचाश्चानः व्यादसंस्प
र्शेहिकमिकोदोद्गवेपि च एतदोषानुसारेण प्रायश्चित्तं समाचरेत् कृच्छ्रं स्त्रियष्टपंचदशान् चो प्रायणमथापि
वेति अत्र दोषानुसारेण प्रायश्चित्तं तारतम्यं कल्प्यं ब्रह्मचारिमरणे स्मृत्यंतरे विशेषः येषां कुले ब्रह्मचरानि
धनं प्राप्नुयाद्यदि तत्कुलं क्षयमाप्नोति सोऽपि दुर्गतिमाप्नुयात् ग्रहत्वं प्राप्नुयाद्दोषिदुमेन वरं तवसेत् तस्या
निवेद्य परदिन कर्त्तव्यं श्राद्धार्थं पंचविप्राना मंत्ररात्रि जागरणेनातिवाह्य परदिने मपितस्य वंशस्य गतिमिच्छ
न्महायसो विधानं च विधाया शुश्रूषेर्ध्वदेहिकमाचरेत् मृतस्य म्रियमाणस्य षडङ्गं जतमादिशेत् त्रिंश
यो ब्रह्मचारिभ्यो दद्यात्कोपीनकान्नवान् हस्तमात्राः कर्णमात्रा दद्यात्कृष्णानि पांडु काष्ठान्मास्यानि
गोपाचंदनमेव च मणिप्रवालमालाश्च ब्रह्मसूत्राणि चार्ययेत् मंत्रैस्तत्र ह्निगैश्च ब्रह्मसाधुभ्यः सिद्धये च
नावेव तिनो पूज्या गृहस्थाः साधवः शुभाः एव कृते विधाने तु विघ्नस्तस्य न जायत इति स्नानकमरणे वा स्नातको
ब्रह्मचारी चार्चनं प्राप्नुयाद्यदि संश्रोज्य चार्क विधिना संयोज्येतौ ततः परस्परमिति कुक्षिमरणे यमः

शु. म.

॥१२॥

मृतस्य कुष्ठिनो देहं निस्वने क्रोषं भूमिषु वा सरत्रितयं पश्चादु धृत्या तत्र तदहेतुः न गंगा प्रवने कार्ये निक्षेपे विधिरु
च्यते षडष्टजतपूर्वेण विधिना तपकं तु चरेत् ततोऽस्ति संचयं तस्य गंगायां प्रक्षिपेत् सुधीः मासि मासिततः कु
र्यान्मासि श्राद्धाणि पार्वणान् संकल्प्या विधिना केचित् सवदंति मीना विणशतिः पुर्युषितदा हो गालव दि
वारा नौ शवस्तिष्ठति कर्हि चित् तस्य पुर्युषितमित्याहु देहने तस्य क गतिः पंचगव्येन संस्नाप्य प्राजापत्यं पंच
रेत् प्रेतधनं हरिणः प्रेतक्रिया करणे शंखः प्रेतस्य प्रेतकार्याणि अकृत्वा धनहारकः वर्णानां यद्धधे प्रेतं तद्व्रतं प्र
यतश्चरेत् अथ मृतेति कर्तव्यता मनुः न विप्रं सेषु तिष्ठेत् सुम तं शूरेण हारयेत् अस्वगपां ह्य कृतिः सा स्या
श्च संपर्कदूषिता निर्हरणा शौचमाह मनुः अस्यिदं द्विजं प्रेतं नि प्रेति ह्म सवं धुवत् विशुध्यति त्रिरात्रेण
मातुरासांश्च बांधवान् यद्यन्नमन्नितेषां तु दशाहेनैव शुध्यति अतस्तमकैव न वेत्तस्मिन् गृहे वसेत् इ
ति तद्गृहवासिनस्तदन्नमस्वादतो निहतं च तस्य हं तद्गृहवासिनस्तदन्नाग्निनो पितस्य दशाहं अतद्गृहवासि
नस्तदन्नं नोजिनश्च तस्या होरात्रमित्याशयः बंधुवदित्यनेन धनग्रहणो याधिना स वर्णशवनिर्हरणे दशाहं

रामः

॥५॥

शौचमिति निबध्नतः ग्रामांतरवासिनो निर्हतवतः सज्योतिः प्रेतस्य शिनो ग्रामं न प्रविशेत् पुरानक्षत्रदर्शना
प्रात्रौ चेदादित्यस्येति पारस्करसूत्रे अन्यवर्णनिर्हरणे तत्र दुक्ता शौचं गौतमोक्तं अनायनिर्हरणे पराश
रः अनायं ब्राह्मणं प्रेतं ये च हंति द्विजातयः पदे पदे यज्ञफलमातुर्पूर्वा लनं तितेषामशुभं किंचित्सापेवाशु
भकर्मणां जलावगाहना तेषां मद्यः शौचं विधायते सत्यासिनां मृतानां शौचं नास्तीति स्मृत्यर्थं सारि तथा ब्रह्म
चारि संन्यासिनां मप्या शौचं नास्तीति ब्रह्मचारिविषये योगः आचार्यपितृपाध्यायानिर्हृत्या पिबती वती
स वाटा न्नं च नाश्रया न्नचतैः सह संविशेत् कटश्चाशौचि स्वापा धर्यः तदन्नं शौच्यं न्नं अर्घा देतव्यं निर्ह
रणे व्रतनंगः हीना तु गमने आशौचमाह याज्ञवल्क्यः ब्राह्मणेनानुतु गंतव्यो न शूशेना द्विजः क्वचित् अतु
गम्या न्नसिक्ता वा स्पृष्टा निघृतं तु कृशुचिः द्विजो विप्रमिन्नः स्वाव्यवहितहीनवर्णा तु याते तु ब्राह्मणा देव
सिद्धे कृमहोरात्रं एकतरानुव्रजते पक्षिणी दिवसावुचयतः पक्षौ दवयस्यारत्रे सारात्रिः पक्षिणी घातरत्वे प
राशरः प्रेती नृतु यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्वला अतु गच्छेत्तायमनं स त्रिरात्रेण शुध्यति त्रिरात्रे तु ततश्च शौ

शु.म.

॥१३॥

नदीगतासमुद्राणां प्राणायामशतं कृत्वा घृतं त्रापविमुधता योगी सद्गन्धव्युपेतश्चेदाहिताभ्यावृता र्थव
ता उपेत उपनीतः आहिताभ्यावृता आहिताग्निदाहप्रक्रियया लौकिकाग्नितां अग्निविशेषं निषेधति देवतः
चंडालाग्निमेध्याग्निः सूतिकाग्निश्च कर्हचित्रपतिताग्निश्चिताग्निश्च नक्षिष्टग्रहणे चिता इति यमः यस्या
नयति शूद्रोऽसिंहरणकाहं हवाषिच येतत्वं हि सदा तस्य सवाधमेण लिप्यते अत्रानाहितग्निरेह्याग्निना आ
हिताग्नेस्तु श्रौताग्निनिरिति तत्रापि स्वर्गद्वौक्तविधिनैव कात्यायनः आहुतिर्जुहोति पुत्रो ज्ञाता अमोवाब्र
ल्लोऽस्मात्त्वमधिजातो सित्वदयं जायतां पुनः असौ स्वर्गयज्ञो कायस्वाहेति असावित्यत्र ज्ञेता नाम प्रथमांतं
वदेत् प्रचेताः स्नानं प्रेतस्य पुत्राद्यैर्वस्त्राद्यैर्वः पूजनं ततः नग्ने देहं देहे नैव किंचिदेयं परित्यजेत् किंचिदेयं
शववस्त्रैकदेशादिकं रमशाने प्रक्षिपेदिति मिताक्षरायां स्मृत्यंतरे रात्रौ वारात्रिशेषे वा म्रियंते चेद्विजातयः दाहं
कृत्वा यथा न्यायं द्यौः पिंडौ निर्वपेत्सुतः परदिने अद्य द्वितीयो द्वावयवपिंडौ निर्वपेदिति केचित् रात्रौ वै वैको वय
वपिंडो विषमश्चादीयश्चापर एव द्वाविति परे स्मृतिसंग्रहेऽपि रात्रौ दग्धा तु पिंडांतं कृत्वा वपवर्जितं वपनं ते

रामः

॥१४॥

यते रात्रौ श्वसनावपनक्रियां वातपारात्रौ दाहश्चादिपारिजातो दाहतनिषेधकनिगमवचनं तद्विदितमृतस्य
नसंध्यादैदाहादिकमित्येवं परं दाहानंतरं याज्ञवल्क्यः सप्तमादशमाद्यापि ज्ञातयोऽप्युपयंत्यपः अपनः शो
सुवदघमेतेन पितृदिस्मुरवा सप्तमादशमाद्यादिना दवाकृत् अपन इति मंत्रेण प्रथमं तृतीयं पंचमं सप्तमं त्व
मेषु प्रेतस्य नाम गोत्रेषु उच्चार्य तृप्पत्विमुदकं दद्यादिति विज्ञानेश्वरः युक्तं तु स्नान एव मंत्रो गमिति अपनः शो
शुचदद्यमिति दक्षिणा निमुखा मज्जति प्रेता यो दकं सकृत्ति प्रसिंचति अजनिना सवेतत्रे उदकमिति पारस्क
रोक्तेः प्रतिदिनं मंजलि वृद्धि रपिज्ञेया अत्र दक्षिणा निमुखा ब्राह्मणस्यो दस्मुरवाश्च राजन्यवैश्ययो रिति प्रवेत
सा विशेष उक्तः अत्र विषेदशां जलयाः क्षत्रिये द्वादश वैश्ये पंच दश शूद्रे त्रिरादित्यमोक्ता विशेषोऽनुसंधा
तव्यः एतच्चोदफदानं मातापितृमाता महाचार्यादीनां नित्यं तथा च याज्ञवल्क्यः एवं माता महाचार्यप्रेता
नामुदकक्रिया कामेदकं सखि प्रतास्व श्रायश्च श्रुतिज्ञां ज्ञातिवैस्यपि क्वचिन्निषेधास्ते नैवोक्तं न ब्रह्म
चारिणः कुर्युदकं पतितास्तथा पतिताः प्रच्युतद्विजाति कर्माधिकाराः ब्रह्मचारिणमुदकदानादिनिषे

शु.म.

१४

धोमाटपित्रादिवतिरिक्तविषयइत्युक्तं प्राक् आणोचनियमानाहयाज्ञवल्क्यः क्रीतलज्जाशानाभूमौशायीरं
स्तेष्टयकृष्टकृ पिउंयज्ञाहतादेयं प्रेतायान्ते दिनत्रयाजलमेकाह काह माकाशे स्थाप्यं क्षीरं व मन्मये आ
काशोशिकादौ ज्वयनिधानसामर्थ्या द्वयोः शराचयोर्भेदेन निधानं प्रेतान्नस्मा हातिमंत्रश्च प्रेते दं पिवे
त्यह इति विज्ञाने श्वरादयः हरिहरस्तु मन्मय इति पात्रैकवचनसामर्थ्या त्रेतान्नस्मा हातिमंत्रेणैकत्रोच
यानिधानं मन्यते गारुडे दुग्धनिधानं अहमुक्तं अपक्वे मन्मये पात्रे दुग्धं दद्याद् दिनत्रयमिति मात्रेण
तस्मात्प्रेतपुरं प्रेतो द्वादशैह निनीयते गृहं पुत्रकलत्रं च दद्यात् शहं संपन्नपुति तस्मान्निधेयप्राकाशे द
शरात्रं पयस्तथा सर्वतापोपशान्त्यर्थं अधश्च भुवि नाशनमिति विष्णुर्वाचंसाशौ च दिवानितावत्सिउदान
माहयावदाशौ चंतावत्प्रेतायोदकं पिउं च दद्युरिति सारत्रप्रेतेभ्यः सर्ववर्णेभ्यः पित्रात् दद्युर्दशौ वतु मरी
चिः प्रेतपिउं वहिर्दद्याद् नमंत्रविवर्जितं प्राणुदीच्यां च रुक्तास्मातः प्रयतमानसः देवैर्वर्जितत्वमनुयनीत
विषयं असंस्कृतानां भूमौ पिउं दद्यात् संस्कृतानां कुशे धिति प्रचेतो वचनात् पाषाणे वा देयाः भूमौ मा

रामः

१५३

त्यं पिउं पानाय उपलेवा दद्युरिति शंखोक्तेः श्रुतातः पः दिवसे दिवसे देयः पिउं एव क्रमेण तु सद्यः शौचे प्रहात
व्याः सर्वे पियुगपन्नया आचौचस्य द्वासे पिउं दद्याद् दशौ वतु त्रिरात्राशौ चे पारस्करः प्रथमे दिवसे देयास्त्रय
ः पिउः समाहितैः द्वितीये चतुरो दद्याद् द्वास्त्रिंशं चतुर्थे दिवसे दद्याद् द्वास्त्रिंशं चतुर्थे दिवसे दद्याद् द्वास्त्रिंशं
गृह्यकारिकायां यत्र त्रिरात्रमाशौ चं द्वितीयं द्वास्त्रिंशं चतुर्थे दिवसे दद्याद् द्वास्त्रिंशं चतुर्थे दिवसे दद्याद् द्वास्त्रिंशं
शौ चंतु यदा सद्यो न वेत्तन्न कथंचन यथा कालो न वशमिति सत्तु तत्रोच्यते द्वास्त्रिंशं दद्यात् द्वास्त्रिंशं दद्यात् द्वास्त्रिंशं
देकादशैह नानि परिशिष्टे असंगोत्रः संगोत्रो वा यदि दद्यात् यवि दिवा पुमान् प्रथमे हनि यो दद्यात् द्वास्त्रिंशं
समापयेत् प्रदीपवतं वः संगोत्रो वा संगोत्रो वा यो न दद्यात् सखे नरः सोपि कुर्यात् वशमिति सुधेयुः
शमेह नानि अत्रापि समानकर्तव्यतामात्रमेव विधेयं द्वास्त्रिंशं दद्यात् तदुमानांतरप्राप्ताशौ च विधेरनुवादः यदि स
त्रायदीक्षितानां साम्प्रतिष्ठासे सोममपचन्यधिश्च जितातिरात्रे स्य जेते तत्र प्राप्ता विनश्यद्व्योपलक्षकसो
मापदवतते न हन्यादिद्वादशाहं दिनि सुधेयुः त्रिरात्राशौ च वास्तुतावतैवापहो एकाहादिमानपित्रिरात्रे

शु. म.

॥१५॥

शेव अमंबंधिजिज्ञाह्वित्वाह्वित्वाचसद्यःशौचंमंबंधेत्रिरात्रमितिपैवानमिनादाहमात्रेसंबंधिनस्त्रिरत्र
विधानात् दाहनयोः साहित्यं त्वविह्वितमनुवाद्यविशेषणत्वात् यत्तु कोचिदाहपिंडदानादिनिमित्तं दशह
दिजात्यादिजात्याशौचं चरति तन्निर्मूलं यत्तु निरान्वये सपिंडे तु मृते सति दयान्वितः तदशौचं पुराचात्वाकुर्या
त्तु पितृवत् क्रिया मिति वचस्तदाशौचाप्रयोजकमृतावाशौचे मानानावादाह निमित्तं त्रिराहं त्रं त्वाद् दशह पूर्ण
तं क्रियां कुर्यात् अतएव चात्वेति क्तावगतमाशौचसमाप्पुत्ररकालत्वं क्रियासमाप्तेः सगम्यते अथ वा त्ते
नुबंधेऽपि दहनिमिताशौचमवात्वा कृत्वेव दयाया धर्मा धं क्रिया कुर्यादित्येतत्परम् उत्तमवर्णादहंत्ववश्चेदि
त्यादि गोतमीयतज्जत्याशौचं यद्यपि तत्राप्यस्पर्शनं निर्हरणं व्याख्यातं मिताक्षरायां तथापि कैमुतिकन्यायेतदाह
पितृवति ब्राह्मेयोऽसवर्णतु मूलेन नानात्वाच्चैव दहेत्तरः आशौचं तु न केन स्पष्टे तज्जातिसमं नृपेति मनुः जाता
नां याजनं कृत्वा यरेषा मंसककर्मच अग्निचारमहानं च त्रिभिः कृष्टैर्विशुध्यति अहीनयाजनां तेषां याजकयोरे
व तस्यायश्चित्तमिति विज्ञानेश्वरः मेधातिथिस्त्वहीनस्य विहितत्वेन न तत्रेदं प्रायश्चित्तं किंतुरागप्राप्तेस्तथाजन

रामः

॥१५॥

एव परां त्य कर्मणस्तु निषिद्धत्वात् तस्मात्कर्तुरेवेदमिति युक्तं च वचः स्वरसोपेवं देवः ब्रह्मचारिणः कुर्वीत शव
वाहादिकाः क्रियाः यदिकुर्याच्चरेत्कृच्छ्रं पुनः संस्कारनेव चेति आदिपदमलंकारादेयाहं कं न तु दाहादेः तत्र
प्रायश्चित्तस्य गुरुत्वात् पैटीनसिरपि ब्रह्मचारिणः शवकर्मिणो ब्रूतांति इति रिति उदकदानप्रतिषेध
माह याज्ञवल्क्यः न ब्रह्मचारिणः कुर्युः संकंपतितास्तथा ब्रह्मचर्ये तैरकालं पूर्वमृतानां सपिंडानुवकदा
नमाशौचं चाह मनुः आदिष्टाज्ञादं कुर्यादावृतस्य समापनात् समामेत्तदकं कृत्वा त्रिरात्रमशुचि च वि
दिति आदिष्टा ब्रह्मचारीति विज्ञानेश्वरः केचित्तु प्रकांत आदिष्टातिमन्ते वस्तुतस्तु ब्रूतादेशो स्यात्सी
त्यादिष्टातिमुत्पादवप्यादिष्टिनाविति स्तिलोचने तु यायाः सात्यवचने नैव निषेधे सिद्धे ब्रह्मचारिणो
ति पुनर्निषेधः धर्मार्थमपि गोचरयति अन्यथा वैयर्थ्यात् मनुः आचार्यस्वमुपाध्यायं मातरं गुरुं नि
हंतुं व्रती प्रेतं व्रतेन न वियुज्यत इति मिताक्षरायां गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरेत् प्रेताहारैः
समं तत्र दरात्रं तदन्नं नो जन एव तदन्नावेत्ते करान्नं वक्ष्यते पुनरुपनयनं तु न भवति क्रियाया विहित

शु.म.

॥१६॥

त्वात् आचार्यार्थात्तरिक्रियायां त्वाशौचं पुनरुपनयनं प्रायश्चित्तं च भवति अतएव याज्ञवल्क्यः आचार्य
पितृपाध्यायान्निहत्यापिब्रताति निर्हरणमग्निदानादिक्रियातरस्याप्युपलक्षणं अतएव न विष्णुपुरा
णे ब्रतस्थेपियथापुनः पितुः कुर्यात्क्रियानृप तथा मातामहस्यापि दौहित्रः कर्तुमर्हताति माधवीये ब्राह्मे
आचार्ये वाप्युपाध्याये गुरुं वा पितरं तु वा मातरं वा स्वयं दग्धा ब्रतस्थस्तव नोजनं कृत्वा पतति नो तस्मात्
तामन्तत्र नक्षयोत् अन्त्यनोजनं कुर्यान्न च तैः सह संवसेत् एकाहमशुचिर्नृत्वा द्वितीये हनिशुध्य
ताति तुराष्टे नैतदाशौचं चैलक्षण्यं गम्यते तेन पित्रादिभिन्नक्रियायां दाहे बहने त्वदन्ननोजने वा पूर्णाशौचा
प्रायश्चित्तपुनरुपनयनानि भवन्ति चंद्रिकायां संवर्तः पित्रोर्गुरोर्त्विपत्रौ तु ब्रह्मचार्यपियः सुतः सव्रतश्चा
पिकुवीत अग्निपिंडोदकक्रियां तेनाशौचं कर्तव्यं सध्वैव ननुप्यते अग्निकार्यचकर्तव्यं सायं प्रातश्च नित्यं शश
ति इदं च प्रागुक्ताग्निदाननिमित्तमह निषेधार्थं न तु दशाहं देः प्रसन्नभावात् तातो वाचार्यकेभ्यो न लज्ज
तिलदो ब्रह्मचारी तदाशौच इति त्रिंशत्तस्यैर्धदेहि कष्टलं दशाहं दशौचमिति कैषोचिन्नैरवस्यवा

रामः

ए५५

निशयं न जाने यत्तु प्रकारो प्रजापतिः ब्रह्मचारी राकुर्यात्पिंडनिर्वपणं पितुः तावत्कालमशौचं स्यात्पुनः स्नात्वा वि
शुध्यतीति तत्र तावत्कालं ब्राह्मोक्तमेकाहमित्यर्थः दिवोदासादयस्तु आद्यादिने पूर्णमाशौचं संध्यादिकर्म लो
पश्च द्वितीयादिदिनेषु पिंडदानादिकालराशौचं न तु ततः पूर्वोक्तकालयोरित्याहुः तन्न ब्रह्मवाक्यमूलान्नलो
तरकल्पनापत्तेः प्रसहमने काशौचोत्पत्तिनाशकल्पनागौरवाच्च हारीतः विहितं हि सपिंडस्य त्रैतनिर्हरणादिकं
दोषः स्यात्सपिंडस्य तत्र नाथक्रियां विनेति याज्ञवल्क्यः ब्राह्मणे नानुगतम्योनश्च न द्विजः क्वचित् अनुभ्या
नसित्तात्वास्पृष्टाग्निहृतमुकश्चिरिति मनुः अनुगम्येष्टया त्रैतज्ञातिमज्ञातिमेव च स्नात्वा सचैलः स्पृष्ट्वाग्निं
हृतं प्राशपविशुध्यतीति ज्ञातिः सजातीयमात्रं न तु सपिंडः तदनुगमने दोषाभावात् इदं च हृतप्राशनं कृच्छे
पावेनातत्वा नावेष्टितपश्चात्प्रत्यक्षं तत्त्वान्नोजननिवर्तकं स्वानंतरं हानवर्णासपिंडानुयाने एवाहं प्र
कृत्यवसिष्ठाः शवानुगमने चैवमिति विप्रस्य वैशाख्यानुपक्षिणातिविज्ञानेश्वरादयः परं शरस्तु मृतं तु वैशम्पा
जानात् ब्राह्मणे यो तु गच्छति कृत्वाशौचं द्विरन्नसप्राणया मानषाचरेदिति एतदेव शत्रियस्य शूद्रानुयानेपी

सु.म.

१७॥

तियंयकृतः तथैवदर्शश्चैकामपिपराशरः प्रतीवृतंतुयः शूदेवास्तणे ज्ञानदुर्बलः अनुगच्छेन्नायमानं सत्रिने
राशुधुतिः त्रिरात्रेतुततस्तारोर्निर्हो गत्वा समुद्रगं प्राणायामशतं कृत्वा हतं प्राप विशुध्यतीति ज्ञानदुर्बलः
ज्ञानदुर्बलः जातश्चन्यः एवमजानादित्यत्रापि ब्राह्मणस्त्वन्यवर्णानां न करौ तद्वदना कामान्यो ह्यतः नया ह्यो न
कृत्वा तज्जातितां वजेति ब्राह्मणपदमुपलक्ष्य वर्णानामितिसामान्यतो ग्रहणमपि हीनजातिपरमेव तत्रा
मेरेवानिष्ठत्वात् कामादिग्रहणाच्च धर्मार्थं द्विजक्रियायानंदोष इति गम्यते मुनः शुद्धः शालिनासक्तुनिर्वापिश
केनाप्यप्यनिर्वपेत्प्रथमेह नियद्वयं तदेवस्याद्दशादिकं न विध्योत्तरे गृहद्वारे शमशाने च तीर्थे देवगृहे तथा
यत्राद्यादीयते पिंडस्तत्र सर्वसमापयेत् निगमे एकस्तोत्रं जलिस्त्वावंपात्रमेकं च दीयते द्वितीये द्वौ तृतीये त्रौ
श्चतुर्थे चतुरस्ता पंचमेषं च षट्षष्ठे सप्तमे सप्त एव द्विः अष्टमे मेष्टौ च नवमेन वैवदशा येन स्युः पंचपंचाशत्तौ
यस्यां जलयः क्रमात् तोयपात्राणि तावन्ति संयुक्ता निनिजदिनि पंचभिस्त्वेति पात्रैरंजलिनिस्तथा एकादशे
वेदाणिकं षशास्त्रदर्शनादिति पिंडश्च पुराणे तिलाः क्षारंतया तोयं धूपं द्वादशं पंतथा वलिः १२ मधुसर्पिः समायु

रामः

॥ एधे ॥

कृत्वा पिंडमाद्र्मनाषिण इति तथा अर्घ्यैः पुष्पैस्तथा धूपैर्दीपैस्तोयैश्च शतलैः ऊर्णांतं तु मयैः शुद्धैर्वा सोनिः पि
उमर्चयेदिति स्मृत्यंतरपि नूमो पिंडप्रदानं च कर्तुं कृत्वा विधानत इति कर्पूस्तु प्रदेशमात्रं दायचितुं रं गुल
वित्ताराता वदेव निष्ठागर्तस्वरूपा अस्ति संचयने संवर्तः प्रथमे कृत्वा तृतीये वा सप्तमे नवमे तथा अस्ति संचयने
कार्ये हि नेत जे त्रैः सह क्वचित् द्वितीयं पुंक्तं वैष्णवतु चतुर्थे दिवसं स्ति संचयने कुर्यात्तेषां च गंगानसि प्रक्षेप
इति प्रक्षेपो यथा पदवस्त्रकौशेयमां जिष्टमेतकवस्त्रकं वलशाणपदं जिनैरष्टनिरुपयुपरि संवेष्ट्य पंचगव्ये
न प्रक्षाल्य सास्तिर्दशस्नानानि कृत्वा स्नानि पलाशपत्रपुटे संस्थाप्य पुनर्मधुघृततिलहे मशकलैः सह मृत्तिं
उति धाय कृतापसव्योना निमात्रे जले मृतनाम गोत्राद्युत्तरवर्षकं मृतश्राद्धं पूर्वकं च क्षिप्य रजते ब्राह्मणाय
दद्यात् एवं गंगाया तत्र ह्येत्स्वर्गः प्रयागादौ तु मुक्तिपीति फलं वपनविषये देवलः दशमे हनि सं प्राप्ते स्नानं
ग्रामाद्दहिर्न वै तत्र तत्राज्यानि वासांसिके शशमशुनरवानि उवपनादि च दशमपिंडः दानोत्तरं समाप्य दश
मपिंडं यथाशास्त्रमुदाकृतमिति ब्रह्मपुराणात् नौ मार्कमंदावारमलिस्तु च शुक्रास्तादौ गंगायामस्ति प्रक्षेपेन

कुर्यादिति विस्मयते। तथा अस्मिन्ने पंगया आहं आहं चापरपक्षिकं प्रथमे हेनकुवीत कृते पितृसपिंडने य
 दिनस्यात्सपिंडनमिति क्वचित्पाठः अस्मिन्ने पंगया आहं आहं चापरपक्षिकं प्रथमे हेनकुवीत यदिस्यान्न कि
 मस्तुत इति दर्शयित्वा आहं इति क्वचित्पाठः अत्र युज्यते वो हेत्यसमर्पकं न किंस्तु कर्मागतया प्राप्त्या
 द्यते अतः सुतेनाद्या हेकार्ये आनान्येन स्मृत्यंतरेपि द्वितीयेऽपि प्रकर्तव्यं दौरकर्म प्रयत्नतः तृतीयेऽपि च मे
 वापि सप्तमे वा प्रदानत इति एका दशाहिक आहु प्रदानादवगित्यर्थः आपत्ते व अतु नाविनां वपरिवापनमिति
 अतु नाविनः कनिशाः सर्वे सपिंडाः पुत्रा एवेति मिताक्षरायां अनुपनीत पुत्रपत्न्यार्दाहाधिकारमाह स्यायनः
 अस्मत्कृतेन पत्न्या च ह्यग्निदानं समंत्रकं कर्तव्यमिति रत्नसर्वकारयेन दस्यमेव हि कृतचौलस्तृतीयवर्षोत्तरं स
 र्वमौर्ध्वदेहिकं कुर्यात् अनुयेतोपिकुवीत मंत्रवत्मेतत्पौर्ध्विकं यद्यसौ कृतचूडः स्यान्न वस्तर इति सुमंतुके
 अत्र विशेषणं यमपि विवक्षितं विधेयकर्तृ गृहत्वात् षट्पिंडा अपि स्मृत्यंतरे स्थाने चार्घ्ययेत इति चिंतायां
 शंकचैतत्के श्मशानवासिभूतेभ्यः पंचमं प्रतिवेशकं षष्ठः संवयने प्रोक्तो दशपिंडा दशाहिकाः आहणे

रामः

ए० ४७

उशकं चैतत्प्रथमं परिकीर्त्तयामि। प्रातिवेश्यकोरपको दारदेशस्तु कर्मप्रदीपे पितृक्रांतौ दारादेव विश्रान्ते
 रावहस्तके स्तवे संवयने च अपि षट्सु पिंडांश्च निर्वपेदिति स्तवाश्रितकुशमुष्टिरित्यन्य ब्रह्मपुराणे किन्नो
 भो वादाधदेहो वा आपदैर्न द्वितीये वा अंगमुत्पादेयेतेषां पिंडदानैर्दशाहिकैः अतिवाहिकदेहः प्रेतशरीरं कृते
 सपिंडीकरणे ततः संवयने शरीरं प्रेतदेहं समुत्सृज्य नो गदेहं प्रपद्यते शिरस्त्वाद्यो न पिंडेन प्रेतस्य क्रियते तथा
 द्वितीयेन तु कर्णद्विनसिकाकास्तु समासतः गलास्पृज्य वसां सित्वा येन तथा क्रमात् चतुर्थेन तु पिंडेन नानिलिग
 गुदानि च उरूजं घोटया पादौ पंचमेन तु सर्वदा सर्वममाणि षष्ठेन सप्तमे तु नाड्यं दंतलोमात् षष्ठेन पूर्णवृं
 द्विपर्ययः जापनेन वमेनायदशमेन तथा क्रमादिति वृद्धवसिष्ठः अलम्बातु न वश्नाहं प्रेतत्वान्न विमुच्यते
 अर्वाकु दशहस्य लक्ष्मतरति दुष्कृतमिति अंगिराः प्रथमे क्लृप्तायेऽपि पंचमे सप्तमे तथा नवमे कादशे
 चैव नश्नाहं तदुच्यते नगरखंडे त्रिणि संवनस्यार्थेता निवेश्यु सांप्रतं प्रवृत्ताने न वेन्युस्तत्र श्नाहं प्र
 कल्पयेत् एको द्विष्टततो मार्गे विश्रामो यत्र कारितः ततः संवनं स्थाने तृतीये श्नाहं मुच्यते पंचमे सप्तमे तद

शु.म.

१९०

दष्टमेनवमेतथा दशमेकादशे चैव नवश्राद्धानि चेति नवसंख्या कास्तु कानि न विष्यसुराणे नवसप्तविंशोराज्ञा
नवश्राद्धन्यतु क्रमात् आद्यंतयोस्तु षडित्याक्रमं हर्षय इति वक्तुं परिशिष्टे अनुदकमध्वपंचगंधमात्यवि
वर्जितं नवश्राद्धममंत्रं च पिंडोदकं विवर्जितं अनुदकमर्घ्यरहितं पिंडोदकं प्रत्यवने जनोदकं शातातपः
सूतके मृतके प्राप्ते द्वितीयं मृतकं यदि पिंडदानं प्रकर्त्तव्यं दृषोऽसंगतं येव च अरक्ष्ये तपिंटे तु मध्ये चे जन
नं न वेत्तु तथैवाशौचं पिंडांस्तु प्रोषाद् दद्याद्यथाविधाति यत्तु स्मृत्यंतरेपि न हन्यात् सूतकं कर्म द्वादशैकादशा
द्विकं शुद्धो वायुर्दिवा शुद्धः कुर्यद्वा विचारयन्निति तन्मूलं नृपं दशाहमध्वे दशपाते कृष्यशृंगं आशौचमं
तरादशौचं दिव्यात्सर्ववर्णिना समाप्तिं चेतत्तत्र स्पृश्यादित्याचीनावातिना सर्वं शंस्यमेवोद्धरेत्स्वरे शंस्यश्चा
हवनाय सादनाभावता कूर्चस्थापनं न न वैदित्याह प्रागग्रैर्दक्षिणा ग्रैश्चतुरैः शंस्यपरिस्त्रुतिः पर्युक्षणांचत
स्यैव कार्यमत्रात्र दक्षिणं नयाद्दक्षिणतो न स्मं निरुद्धे स्मं च संधिनी नयी गार्हपत्यं संधिनी गनिणी गौ वत्सात
रेणो गंधी वा दुग्धं न स्मन्मधिष्ठित्याव ज्यत्सत्सासेव कवर्जितं उद्यमयेत्तदासा घदक्षिणा सुकृत्सुवततः प्रताप्य

रामः

॥ ४६ ॥

पेषरहितं तस्य स ह्यदु नयेत् धारयेत्समिधं त्वधो नर्घं दक्षिणतो नयेत्तात्क्ष्णीं समिधमाधाय स व्यंजानु
नियात्यवत्रपसव्यं च कृत्वा सकृत्सर्वं विनिक्षिपेत् ततः कृष्णाजिने स्त्रीति पुरुषाकारवन्मासेत् उर्णां निष्ठा
दयेन्नानि घृतेनाभ्युज्य पूर्ववत् पात्राणि योजयित्वा तं दहेत्त्रेताग्निनिस्तत इति इदं च मृताग्निहोत्रे देशंतरात्
मृतकले वरागमनानंतरं कृत्वा कले वरदग्ध्रमिति केचित् अन्ये तु प्राकृताग्निहोत्रस्थाने मृतमिति वदंति
दाहे पंध्रप्याहितमग्निनिर्दहं तियज्ञयात्रे श्वेत्यविशेषेण ययश्रुतास्तथापि तयो र्य पूर्वमियते तस्य त्रै
तायां पितृमेधासंपद्यत इति सूत्रात् आहिताग्नौ श्वदंपत्योर्यश्वदौ म्रियते शुचिः तस्य देहः सपिंडाव्यस्त्रिजि
न्निजिति श्चान्मृतस्य देहस्तदाव्यो लौककाग्निना अनाहिताग्निदेहस्तदाव्यो मिना द्विजैरिति ब्रह्मपुराण
वचनाच्चेताय एव दाहसाधनतानसम्यावस्ययोः सम्पावस्य्यावाहिताग्नेर्देहनकर्मणि न प्रयुज्येते चेति त्रै
शात्पाण्डुदीच्यादीशिपंचप्रक्रमानतिक्रम्योत्सृजतीति शाखाय निववनात् स्त्रीमरणे छंदोगपरिशिष्टे वि
शेषः अनयैवावृतानां राक्षसापि व्यवस्थिता अग्निप्रदानमंत्रोऽस्मान्प्रयोज्य इति स्थितिः व्यवस्थितासा

धी॥ आहतप्रकारस्य साधीतुकेवलाग्निनिपात्राणितुर्चिह्नैरुत्तरतः समीयेत द्वाभेकदेशेन दध्यगृध्र्यानि अ
तिनिदितातुकेवलाग्निनिरन्निन दध्यवेतित हृत्त्रे॥ एवं अनेकनार्यस्य ज्येष्ठ्या व्याजीवत्यां सहास्य निदितीयापि
स्त्रीणां हर्षमैकदेशेन विनिर्वाग्निर्दध्यया तस्मात्तथैकदेशेन दध्यया पूर्वमारिणा पत्नी ज्येष्ठे तरवापियज्ञ
पाश्वेनिस्रपितं तथा स्त्रीसामविशेषेण दध्यमं वैदिकाग्निनिरिन्नयथावचनमद्वावात् वैदिकाग्निनिर्दह्य
क्षेत्रे च ततो ज्येष्ठ्या सह पुनराधाने॥ आधानोत्तरकाले या विवाहिता स्त्री सा वैदिकाग्निनिर्दध्यया किंतु गर्हप
त्यैकदेशेति केचित् परेतुस्मार्त्ताग्निसत्वे तेन तदनावे लौकिकेनेत्याहुः विशेषमाह मंडनः अग्ना वरणे स्त्री
देवमायेत पतिर्यदि प्रेतं स्पृष्ट्वा मथित्वाग्निं स्वावोपाचरो हणं हृतं च द्वादशोपातं तूष्णीं कृत्वा शवक्रियां उपाचरेद्वा
तवेद इमं प्रेतं स्वर्गाय लोकानवेता कृती चास्य जुषस्व स्वाहे सुपाचरो हणमंत्रः अग्निनाशयेजमानमृतौ का
रिकायां विशेषः अग्निनाशे मृतिश्चेत्स्यात् आहिताग्नेस्तदोच्यते न योऽस्मिन् मथित्वेन संत्कुर्युस्तदनावता त
द्भस्म स्पृष्ट्वा काष्ठेन मथित्वा निर्दहेच्च तं नष्टे अग्निश्चथारण्योर्नाशे स्वामी न्रियेत चेत् आहरेदरणि देवमा

रामः

॥ अथ धर्मः ॥

धानोक्तं च तद्यथा अथ विधिनाग्नेरुत्तराग्नेश्च धानमहं मंडनं विधिं नमस्मिन् स्मृष्टपावकं विधुरानलं आहि
ताग्निं मृतं दुग्धं त्रेतायुत्यत्रिदये नरदाजादयः प्राहुः प्रेता धानविधिं पृथक् प्राचीना वातवानकुर्यादाय्या
गारतेथारवरान् तत्राग्रानां च संस्कृत्यैव तं स्वाम्या सनेक्षिपेत् अर्घ्यं लिपेरणा स्थाप्य मंधेद्यस्येति मंत्रतः य
स्याथ ये जुहुतः सोमांसकामाः संकल्प्यंतु ते यजमाना ध्यायंतु ते हविषसादिताय स्वर्गलोकमिमं मेतनयं वि
तिमं यनमंत्रं तूष्णीं मुधृत्य शंस्याग्निं संस्कृतेन च सर्पिषा शंस्ये कृत्वा सुचा तूष्णीं गृहीत्वा द्वादशसुवान् क्षि
णाग्निं समुधृत्य निर्दहेत् पूर्ववच्च उक्तानाग्नेररणि सजावे एवां अरण्ये रनावेतु उक्तानाग्नेर्मृतस्याथ नस्तः पू
र्वेयदारणी आनीयानेतयो अतपांस्तिष्ठान्नाय दक्षिणं अंपंत इति पुत्रादिः सामारोपजुर्जपेत् मृताया धानवत्स
र्वे कृत्वा तं पूर्ववद्देहत् अनाहिताग्नेरप्येवं मृताधाने ययोदिता अनाहिताग्नेरिति तु स्मार्त्ताग्निकातायाद्विपरं तेषां
स्मार्त्ताधानानात् यदि मृते नृर्न रिनार्या न्रियेत तदहारणा संपाद्य मंत्रवदग्निं निर्मथ्य तेनाग्निना पात्रे विना द
हः एवं मार्या मरणो हरकाले मृतस्य पुंसो निर्मथ्ये नेव दह इति कात्यायनानुसारिणः अथ प्रेतक्रियायानिषि

शु.म.

२१

इ कालः तत्रगार्प्यः प्रत्यक्षशवसंस्कारे दिनैवविशोधयेत् अशोचमध्येक्रियते पुनः संस्कारकर्मचेतधनायेदि
नंतत्रपथासं नवमेवतु अशोचश्चिविनिवृत्तौ चयुतः संस्क्रियते मृतः संशोध्यैवदितग्राह्या ऊर्ध्वविसराद्य
दि प्रेतकार्याणिकुर्वीतश्रेष्ठतत्रोत्तरायणं कल्पपक्षस्तु तत्रापिवर्जयेच्च दिनक्षयमिति प्रेतश्राद्धं प्रकृत्यगामि
नंदापार्गवदिने चतुर्दश्यां त्रिपुष्करे तत्रश्राद्धं नकुर्वीत गृहापुत्रधनहयात् त्रिपुष्करमागश्चरत्नमालाया
मुक्तः विषमवरणं न प्रतिषिद्धिर्दिजापते सुरगुरुशानिदमाः पुत्राणां कथं वनवासरे मुनिरुदितः सोययोगस्त्रिपुष्क
रसंज्ञितस्त्रिगुणफलदो वृद्धौ नष्टे ह्यतचमतेयवेति प्रेतक्रियाप्रकृत्यमहाभारते नक्षत्रेण नकुर्वीत यस्मिन्ना
तो नवेन्नरः तस्यैष्टपदयोः कार्यं तत्राग्रेयेव नारत ज्योतिः पराशरः साधारणे ध्रुवोपे मैत्रे नोशस्पते मनुष्याणां
प्रेतक्रिया कथंचि त्रिपुष्करे यमलघि स्ये वासाधारणे कृत्तिका विशाखे ॥ ध्रुवाणुपतरात्रयं रोहिणी च उग्रा
णि पूर्वार्त्तयं नरणी मघा च मैत्रोणि मृग चित्रा नुरा धरिवत्य यमलघिष्मंधनिष्ठाः वाराहरपुराणे चतु
र्थाश्रुप्तगे चंद्रे द्वादशे च विवर्जयेत् प्रेतकृत्यं व्यतीयातैवे धृते परियेतया करणे विष्टिसंज्ञे च शनेश्चरदिनेषु

रामः

॥ ५० ॥

व त्रयोदश्यां विशेषेण जन्मतारात्रये तथा जन्मतारायमाद्यं दशमैकोनविंशानि नक्षत्राणि कश्यपः नरणा
र्तथाश्लेषा मूलं चिचरणानि व प्रेतकृत्ये तदुष्टाद्यं च पंचकं फाल्गुनी द्वितयं रोहिण्यनुराधा पुनर्वसु देवा
रवा देविशारवा च नानि द्विचर नानि द्विचरण विवारतानि किंचिदुष्टा निवर्जयेत् मृतिसंनवशतिसंनवशतिपदाषो
उशश्राद्धानि एकादशाह दिषु स्वकालेषु क्रियंते तदानंदादिकं नवर्जनीयमित्याह गोमिलः नंदाया शुक्रवरी
चतुर्दश्यां त्रिजन्मसु एकादशाह प्रच्यते नैको द्विष्टनिषिध्यत इति प्रेतक्रियाया मुपस्थितायां देवायुगादि
प्रच्यतीना मुपनिपाते दिनशोधं विनैव त विनैव तक्रियाकार्या तथा च स्मृत्यंतरे युगमन्वादि संक्रांतिर्दशैवे
तक्रियायदि देवादापतिता तत्र नक्षत्रादिशोधन इति प्रेतक्रियायां निषिद्धकालः अथपलाशप्रतिकृतिः तत्रक
त्यंतरो अस्थानिवेन्नलभ्यं तेषोषितस्याग्निहोत्रिणः पलाशपत्रवृंतानं षष्ट्या धिजिनेन तं ऊर्णास्त्रेण बध्ने वय
वपिष्टैः प्रलेपयेत् निर्दिष्टपदे वदत्तोयं नास्तेभ्योहा म्बलायनः अस्त्राज्येन दहेत्कृत्वामृद्दिग्धं संवयार्थं त इति म
द्दिग्धमिति यवपिष्टलेपोत्तरं मृदाप्यालिप्य दग्धास्ताने तोदग्धां मृदं संचितुपादिर्यः अत्रैष्टं पलाशवृंतविना

गः अशतदंशिरस्त्वेनावायां वैदशयोत्तरसिन्धुशतं दद्याद्विशतिं जगरे न्यसेत् बाहुभ्यां तु शतं दद्याद्दद्या
 दंतुलिनिर्देशात्तायासमस्यर्थे द्वादशार्द्धदृषणयोरष्टार्द्धं श्रवतु उरुभ्यां तु शतं दद्याद्विशतं जानुजं धयोः पा
 दौ गुलाबुदशधा एतत्प्रेतेषु लक्षणमिति तथा नालिकेरंशिरः स्तने तु वंदद्याच्चतुर्लोकैः पंचरत्नं मुखे दद्यात्
 जिह्वायां कदलीफलं च त्रेषु तालकंदद्यादालकं घ्राण एव च वसायां मृत्तिका दद्याद्गोमूत्रेण तु मूत्रेण तु मूत्रकं
 गंधकं धातुं हरितालं मनः शिला परदंरे तसः स्तने पुरीष पित्र जंतया मनः शिला तथा गात्रे तिलकं च सं
 धिषु यवपिष्टं तथा मांसं मधुशोणितमेव च केशेषु जटाजूटं त्वचायां च मृगत्वचं कर्णयोस्तु लपत्रं च स्तन
 योश्चैवं गुंजिका नासायां शतपत्रं च कमलं नाभि मंडले दंताकं दृषणादं देलिगे स्याद्गर्जरं शुभे घृतं नभ्या प्र
 देयं स्यात्कौबाने च त्रपुष्पं तं मौक्तिकं स्तनयोर्मूर्द्धिकुं कुमेन विलेपनं कर्पूरागुरुधूपैश्च शुभैर्मल्यैः सुगंधिभि
 ः परिधानं पदस्त्रं रुदये रुक्मकंतथा कंदिरुद्धी उज्ज्वलं च चतुर्भ्योऽव कपर्दकौ सिंदूरं नेत्रकोणेषु तांबूला
 धुपहारकैः सर्वैषधियुतं प्रेतं कृत्वा पूजाय यो हितं सायिकै च पि विधिना यज्ञपात्रं न्यसेत् क्रमात् शिरो मे श्रायु

रामः

॥ ५५ ॥

नंतु मां इमं मे वरुणेति च प्रेतस्य पवनं कृत्वा शालिग्रामशिला जलैः विष्णुमुद्रि श्पदा तव्या मुश्रीला गौययस्विनी
 तिला लोहं हिरण्यं च कार्या संलवणं तथा सप्तधा त्वं हिति गौश्च एकैकं पावनं स्मृतं तिलपात्रं ततो दत्त्वा पदद्वयं
 नंतयैव च ततो वैतरणा देया सर्वा जरणं नृषिता कर्तव्यं वैष्णवं श्राद्धं प्रेतमुत्तरार्थमात्मनि प्रेतमोक्षं तताः कु
 र्याद्विष्णुं प्रकल्प्य च उर्विष्णुरिति संस्मृत्य प्रेतं तं मृत्युमेव च अग्निहोत्रं ततः कुर्यात्स्नतकं च दिनत्रयं इ
 तं प्रति कृतिकरणं नंतरं पात्रं प्रतिपत्तिविषये कात्यायनः केशश्मश्रुलोमनस्वनिर्कृतनानि कृत्वा विपुलां चैव
 नृकेशादग्निस्वायसर्पिषांतरत्काचितावेनमादधाति कृष्णाजिनमास्तार्य प्राकृशिरसं सप्तमुप्राणयतनेषु सप्त
 हिरण्यं वा कलान्वास्यति मुखे प्रयमेदं हिणहस्तेजु रुच्छं सादयति घृतपूर्णं टमं चोप न्त ६ सव्य उरसि भ्रुवां मु
 खे निहोत्रं हवणा नासिकयोः सुवैकर्णयोः प्राशित्रहरेणो शिरसि च मसं प्रणीता प्रणीता प्रणयनं कपालादि
 चैके पार्श्वयोः शूर्पे उदरे यात्री ६ समवत धानी पृषदा ज्यवती ६ शिश्रेऽशम्पामरणा दृषण योरंतरोरूपज्ञप
 नाणान्याश्च वहरणं मृन्मया श्मशाना मयस्मया निब्राह्मण दद्यादिति केशश्रुनावलो मंहरनादिकं

शु.म.
२३॥

वस्य प्रतिकृतौ तु लोपः सप्तप्राणयतनानि मुखनासादिकर्णं घ्राणि श्रौतपात्रप्रतिपत्तिस्तु एवमेवाहिताग्नेस्तु
पात्रन्यासादिकं न वेदितिका तिका तीयोक्तेः स्मार्तपात्रप्रतिपत्त्यनंतरं कर्तव्या स्मार्तानां प्रतिपत्तिस्त्वेवं दक्षि
णशिरसंचरा वेचितौ ति धायमुत्सेहिरांयशिरमिरचमसंपार्श्वयोः शूर्पेर्नानां प्रच्यउयोरणी उदगयोः प्रोक्ष
णी पात्रादानां मंतरेणो रूपक्षेपः चत्रौ वेला कयोश्चेन्मन्यादानां नसि ततः शिर प्रदेशे शिंदत्वास्तु वेणास्मा
त्वमिता कृतिं कृत्वा दक्षिणनामिकायां सुवं प्रक्षिपेत् स्फचदक्षिणे हस्ते शेषमाहिताग्निवदिति मृताहज्जा
नेरापिकार्यं चत्रयस्य निधनं वान्यात्र चैत्रजायते उर्ध्वपंचदशावृतः प्रतिकृतिं संस्कृत्य स्या चरेदं त्यकर्म
स एव दहदिवसः स्यादादिके कर्मणा ति मृताहज्जानेतु पौ वीनसि चनयिमत उक्ता तेराशौ चादिद्विज
तिषु दहादग्निमतो विद्यां द्विदेशस्ते मते सति ब्रह्मस्यति चनजातमृताहश्चेत्प्रमाते घोषिते सति मासश्च
त्यतिविज्ञातस्तद्देशे स्यान्मृतानि पत्कर्तव्यं तदिति शेषः अत्रैव विद्ये श्चाह विज्ञे समुत्पन्ने अदिजाते मृते ह
नि एकादश्यांतु कर्तव्यं कृत्वा पक्षे विशेषत इति मरी चिवचनाद् देशे एकादश्यांतु कर्तव्यं कृत्वा पक्षे विशेषे

रामः

॥ ५२ ॥

षतइति मरी चिवचनाद् देशे एकादश्यां वेति विकल्पः पक्षाज्ञाने कृत्वा एकादश्यां ज्ञाने तु तद्वै कादश्यां वेति
विशेषः मृताहज्जानेतु न विष्यत्पुराणे दिनमेव विज्ञानातिमासं नैव तु योनरः मार्गश्रावेषं वा भाद्रमाघवायस
माचरेत् उक्त्या ज्ञानेपि ब्रह्मस्यति दिनमासौ न विज्ञातौ मरणस्य यदा पुनः प्रस्थानमासौ तु ज्ञाया द्यौ पूर्वोक्तपा
दिशति तदज्ञानेपि न विष्यत्तरे मृतवार्ताश्रुतेर्ग्रातौ पूर्वोक्तक्रमेण त्विति पूर्वोक्तसर्वज्ञाने प्रनासरेवे मृता
हं योनजानातिमासं वापि कथंचन तेन कार्यममावास्यां श्राद्धं माघे यमार्गक इति अथ धनिष्ठादिपंचकम
तौ श्रांतिः आदौ कृत्वा धनिष्ठादमेतन्नक्षत्रपंचकं रेवसंतं सदा दूष्यमशु नं सर्वदा हंस्तं न वेत् दाहस्त
त्र न कर्तव्यो विप्रादिसर्वजातिषु दहते न जलंतत्र अशुभं जायते नृश ज्योतिर्निबंधादौ कुर्यान्न दहस्तश्चरुत्
एतं ग्रहमेतकाशायानमृतस्तश्चरुत् एतं यमंतकाशायानं मृतस्तदहनं गृहगोपनं च शय्यावितानमिहवास
वपंचकेपित द्दहंति परतो वसुदेवताहोदिति अत काशायानं दक्षिणदिगामनं वसुदेवतं धनिष्ठा अ
रुक्षेम धेतुदाहश्च विधि पूर्वकः शवस्य वसमायेत क्षिप्यंते पुत्रलासतः दर्जयाश्च चत्वारः रुक्षमंत्राभिर्मन्त्रि

ताः ततोदाहः प्रकर्तव्यस्तैश्च पुत्रलकैः सह ॥ दर्शनाप्रतिमाः कार्याः पंचोर्णास्त्रवेष्टिताः ॥ यवपिष्टेनानुलिप्तास्ताः
 निःसहशब्दहेतुः प्रेतसरवः प्रेतपः प्रेतभूमिपः प्रेतहर्तापंचमस्तुनामान्येतान्यनुक्तमात्रतत्रादौरुद्धम
 त्रैः पुत्रलानामभिसेवणं ततोऽतस्त्वसुरैरेवंपंचरत्नप्रक्षेपः ततः पुत्रलसुरैरेवंपो जातवेद इति मंत्रेणाज्याहु
 तित्रयं ततः पुत्रलैः सह दाह इति ॥ नक्षत्रमंत्रास्तुज्जया अववसवोरंतदवाः तत्वायामिब्राह्मणा उत नो हिर्बु
 ध्मः शक्र ऊपध ॥ पूषागात्रवेतु ॥ ५ ॥ सूतकांते तदा पुत्रः कुर्याच्छांतिकमुत्रमं ॥ पंचकेषु मृतो यो सौजन्येन ग
 तिनरः सिलान्गश्च हिरण्यं च तस्योद्दिश्य मृतं दहेत् ॥ नोजनोपातहोष्ठं ह ममुदे च वाससी दक्षिणा दीय
 ते विप्रैः सर्वपातकमोचनी बालवृद्धस्य पुत्रश्च पंचकेषु मृतस्य हि ॥ विधानं योनिकुर्वीत घ्रातस्य प्रजायत
 इति ॥ अथ रजस्वलापतिमरणेऽप्यग्नेहेण सह गमनं यं शुद्धिं प्रतिक्षेपत तदा विविशेषोऽप्येष्टिपद्धतौ ॥ य
 दास्त्रियामुदकायां पतिः प्राणायस्यजेत् ॥ कोणमेकं तं तु जानामवहन्माद्विशुयो मुसलाघातैस्तदस्य कूत्नव
 तेयो निमंडलात् विरजस्को मयमाना रेवेचि प्रैते तदस्य कूत्नयं दद्यात् शौचं प्रकुर्वीत पंचमृत्तिकाया घृथक

रामः
 ॥ ए० ५३ ॥

त्रिंशद्विंशतिदशतिदशचगवा दद्यात् ब्रह्मः क्रमात् ॥ विप्राणां वचनास्त्रिंशत्समारोहे हुताशनं ॥ नारीणां स
 रजस्काणामियं शुद्धिरुदाहतेति एतन्मूलं मृगं गारुडे गर्भेनैष्टे क्रियानास्ति दुग्धदेयं त्रिशौ मृते परं
 स्वपायं संहारं दद्यात् विपत्तिः एकादशद्वादशाहवृषोऽसर्गविधिं विना महादानविधानं च कुमारैका
 त्यमाचरेत् ॥ नृमिनिक्षेपणं बालेऽत्रावर्ष द्वयमाश्रितं ततः परंचगश्चेष्टदाहं कुर्यात् घृथाविधिं त्रिशुरा
 दंतजननात् बलः स्यादावहाशिवः कथ्यते सर्वत्रास्त्रेषु कुमारो मौजिबंधनात् चूडकर्मणि संजाते विपत्ति
 यदा न वेत् सूतकां ॥ ते प्रकर्तव्यं वृषसोऽर्जनं बुधे ॥ तत्र दहः प्रकर्तव्य उदकं तत्र निश्चयः ॥ अमौजीबंधना
 द्विषः पंचमाहिषु चेन्मृतः केचिदुत्सर्गमिच्छंतिकेचिन्मिडक्रियां ध्रुवं पंचवर्षाधिके बाले विपत्तिरिदं जा
 यते वृषोऽसर्गादिकं कर्म कर्तव्यमुदकं ततः अहन्यहनि संप्राप्ते कुर्याद्वाहानिषोडश पायसेन गुडेनै
 व पिंडं दद्याद्यथाक्रमं ब्रतावगिर्वैदेयं तु ततः पितृगणस्य च स्वाहाकारैरेण वै कुर्यादिकोद्दिष्टानिषोडश
 क्रजुदनेऽस्ति लैः शुक्लैः प्राचीवीतीनिश्चितं ॥ अपसयंच कर्तव्यं कृतं याति परां गतिं सुरबंदुः स संसृजेति

श्रु. म.

२५

देहासर्वगतस्ति ह परिस्पृश्यतदात्मानं जीर्णं त्वचमिवोणः अंगुष्ठमात्रः पुरुषो वायुः स तद्बुधादितः तस्मा
देयानिदानानि मृते तस्मिन्निश्चितं एतानि तु गारुडानि वचंसि शिष्टेर्नाद्रियन्ते अथ सहगमनविधिः यदि
प्रविष्टेन कं कः पाशैः सुदारुणैः संप्राप्ते यातना स्नानं गृहीतो यमकिं करैः तिष्ठते विवशादनीवेष्टमानः
स्वकर्मजिः व्यालग्राही यथा व्यालं वलाडुश्चरते विजातः तद्वदुधत्समाना राते नैव सह मौं देत हारी च
सद्यो वामित्रघ्नो बानवेत्यतिः पुनासविधवानारी तमादाय स्त्रियेतयेति स एव तिस्रः कोटोर्द्वौ च यावत्सं
गरुहाणि वै तावत्सहस्राणि स्वर्गलोके महायते मातृकं पैतृकं चापि यत्रैवैव प्रदीयते कुलत्रये पुनर्ज्ये
षान्तर्गताः पुनर्गच्छति अधिकारस्तु सा धीनामदुष्टानां च नारती अद्य प्रवृत्तिया सा धापत्युः प्रियपरायणा
ऊर्ध्वगच्छति सा तत्र नर्तनुमराणां गतेति तथा अबमन्त्यया पूर्वपतिदुष्टेन चेतसा वर्तते याश्च सैततं न
र्दणं म कूलतः नर्तनुमराणां कालेयाः कुर्वन्ति यथा विधिकामा क्रीडाया न्मोहसर्वाः पूतान् वर्तन्ति इति इदं
तु वचो नारतदित्रिपुस्तकेषु न दृश्यते कासां चिदधिकारोऽपि ह ह्यारदाये वा दुःप्रियां प्रत्योर्वः बालपत्या

रामः

एव ५४॥

अथ गन्धिपोह्य दृष्टरजसस्तथा रोहंति चितां प्राप्ते सत्यमेव द्रवामित इति ब्राह्मण्यः सहगमनेऽनधिकार
मृतानुगमनं नास्ति ब्राह्मण्यब्रह्मशासनादिति निषेधादिति कल्पतरौ पृथक् कृत्वा तिसमा रुह्य न विप्रगंड
मर्हतातिर्वचान्तरान्निषेधो निश्चितिपर इति विज्ञाने श्वरादयो युक्तमुत्तरं पतिः सार्वजन आचारोऽप्यमुमु
मेव पद्ममुगच्छति कथं तर्हि देशांतरदहे चितिने दृष्टा स्तनिः पलाशादिप्रवृत्तिरुत्पादासहगमनं शृणुचि
तिशब्दस्य पूपादिशब्दवत् दृष्टा कूटवाचित्वात् अन्यदेशे निःपलाशादिप्रकाशवद्वा हे पिसंस्काराभावेन चि
तिनेदाभावदेशांतरे मंत्रादिना हा हेतुविषया अत्वाद्दौहणं न नवमेव सन्नियद्वा नानुनिषेधाभावेऽनवति
अथ सहगमनप्रयोगः मासादिसंकीर्त्यस्मिन् नर्तश्चानेकजन्योपार्त्तसर्वपापक्षयः पूर्वकस्वरो ममितन्वि
सहस्रावधि नर्तसाहित्येन स्वर्गवासमात्पितृनर्तकुलोद्वाकामानर्तनुगमनं करिष्येति संकल्प्य देवैः सं
पाहिमद्यं पतिवैसर्वदेवतं त्वया सहगमिष्यामि नर्तविं चान्यजन्मनी सुक्तास्तात्वाकुसुमकुंकुमादिना स्वशरीरम
लंकृत्यै पुत्रादिन्यो वंधुन्यश्चाशिषोदत्वा चितिस्त्रो न गवान्निविस्मरूपी सनातनः पति लोकसमावासे गृहणा

शु.म.
२६॥

धर्ममोस्तुतशतिविस्तुपिणेनयेधर्मदेत्वा एव वाधेमियादतः सूर्यसाक्षीत्वदयतः प्रसादंकुरु मेदेव गृहाणाधर्मं
नमोस्तुतशतिसूर्यायचदत्वात्वं ब्रह्मात्वं च वैरुजस्वरविस्त्वं प्रजापतिः त्वमिन्द्रोवसश्चाष्टौपरमात्मात्वमेवहि॥
त्वमेवहि ज्वमेवशरणंविस्तोशरणंत्वंपतिर्मम स्वर्गेवानरकेवापि यत्रयत्रगमिष्यसितत्रतत्रह्यहंपृथगमित
वाशुवै ब्रह्महत्यादिनिपापैस्त्वंमोक्षमियमाजयात् अहंब्रह्माह्यहंविष्णुरहेसूर्यश्चदिकृतिः त्र्या-
दित्यचंशवनलोनिनेयधौर्नमिरायोश्चअहर्निशाच एतेचसर्वेममसाहसेनतुष्यतु तेदेववरायश्चसर्वे इतिपठि
त्वाहरिप्रकुंकुमांजनकंचुकादियुतानिपंचशूर्पाणिमुवाभिनीमोदद्यात् लक्ष्मीनारायणोदेवाजलसत्त्व
णाश्रयः गाढं सत्वं च मे देयादायनैः परितोषितः सोपस्कराणिशूर्पाणिवायनैः संयुतानिचलक्ष्मीनारायण
प्राप्त्यैसत्त्वकामादहाम्पहमिति ततोदाह्वयान्नैः समीपेगत्वापंचरत्नानिनीलांजनंचसत्त्वपद्मवैवध्यामुक्ताफ
लंस्वमुखेद्विस्वाहासं श्लेषनिविणसर्वगोत्रकृतशनासत्त्वमार्गप्रदानेनयमां पत्सुरंतिकमित्यग्रिमं प्रार्थ्यत
त्रैवाग्रेनदशाकृतीजुहुयात् अग्रेतेप्रोधिपतयेस्वाहा १॥ कालापधर्माधिपतयेस्वाहा २॥ पृथिव्यैलोका

रामः
॥५५॥

धिशत्रैस्वाहा ३॥ अश्विनारसाधिष्ठात्रीभ्यः धवायवेवलाधिपतये ५॥ आकाशायसर्वाधिपतये ६॥ कालाध
र्माधिष्ठात्रे ७॥ अश्विनः सर्वसाक्षिणभ्यः ८॥ ब्रह्मणेवेदाधिपतये ९॥ रुद्रायश्मशानाधिपतये १०॥ इतित
तः शिलासंपूज्यतामारुह्यफलपुष्पांजलिं गृहीत्वा त्रिरात्रिप्रदक्षिणां स्पृश्येत् त्वमग्रे सर्वभूतानां मंतश्च
मिसाक्षिवतु त्वमेव देवजानीयेन विदुर्यानिमानवा अङ्गछामिन्नर्तारवै ध्वजयपाडिता सत्त्वमार्गप्रदानेन
नयमां नर्तुरंतिकं इदं शरीरं सकलमहीयंदग्धाकृशा नोकुरुदिव्यमाश्रुतयचनर्तुः कुरुदिव्यदेहं नर्तुः समी
पं नगवन्ब्रजामि किमयानकृतं साधुनवेद्यदिचतेनघ इदं शरीरमाक्षिपप्रविशामि कृताशनमितितत्सुखा
दं प्रविश्य श्रौतस्मात्तल्लौकिकं वणिमादाय स्वयमेव कुटीप्रज्वालत् तस्याः प्राणोक्कमणोत्तरं पुत्रादिरकिरीड
योरपि दाहंकुर्यादिति सहगमनविधिः प्रयोगश्च अथाश्वेचसंनिपातादौ निर्णयः तत्र केचित् ज्ञातयोजन्मन्त्र
स्योर्जन्मन्त्रतिज्ञानस्य वाशौ च प्रयोजवतानस्वरूपतस्तयोः निर्देशं ज्ञातिमरणं श्रुत्वा पुत्रस्य जन्मचेति जिहदश
नता विगतंतु विदेशांश्च श्रुत्वा यद्यो ह्यनिर्देशं यच्छेषं दशरात्रस्य तावतैव श्रुचिर्मवेदिति मानवानुपपत्तं च त्व

रूपतो मरणमात्रस्यैव शौचप्रयोजकत्वोक्तत एवाशौचप्रवृत्तेर्विनायेत इत्यनंदशाहशेषेणैव शुद्धिः स्यादित्यन
 र्थकमेतच्च स्यात् मरणज्ञातमरणस्यवानिमित्तत्वे तु ज्ञानप्रवृत्त्येवाशौचप्राप्तौ तदपवादपसार्थक
 मेतदिति निर्धारितत्वाच्च मिताक्षरादौ अहंतुवोच्चाशौचं हि सपिंडजन्मादिकरणकोमुद्वाबंधवा इत्यादि
 वचः प्रतिपादितोऽशुद्धारव्यः सपिंडगतः शक्तिरूपः पदार्थः स च जननाद्यानंतरं मेव सपिंडे पूज्य धेतुं ज्ञान
 मपेक्षते दशाहं शावनाशौचं सपिंडेषु विधीयते जनने प्येव सावित्राणां शुद्धिमिच्छतां इत्यनेन हि शवसंब
 धित्वेन मृतेर्जन्मनश्च निमित्तत्वे मुक्तं तदनंतरमेवाशौचोत्पत्तिरविहता सामग्र्यंतरानपेक्षणात्मनिबंधका
 नावाच्च पातु ज्ञानस्य निमित्तत्वात्किं सा प्रवर्तकविधिनिषेधबोधाशौचनिमित्तककटशय्यापचयज्ञादिप्रवृत्ति
 परामर्शस्तुत्वापुत्रस्य जन्मवेत्तादिस्नानादिपुरुषव्यापारसमानकर्तृकतायां क्ताश्रुतेः अतो मरणादिज्ञानं विना
 प्रावृत्ययोगात्कटशय्यासंध्याबंधनादिप्रवृत्तिनिवृत्त्योर्निमित्ततया प्राप्तमेव ज्ञानमनूयते नत्वाशौचनिमित्त
 तया प्रवृत्तिर्निवृत्तिनिमित्ततया वा पूर्वज्ञाप्यते अतोस्तु विधिनिषेधप्रवृत्तिर्ज्ञानात् आशौचं तु जन्ममर

रामः
॥२५६॥

रणपोरेव निःपरिपंथिप्रवर्तते ज्ञानस्य तत्प्रवृत्तिसामग्रीत्वेमानाभावात् अतो ज्ञातेऽपि पूर्वजतिजनमरणादौ
 आशौचस्य प्रवृत्तत्वात् एतत्तज्ज्ञानात्प्राकृज्ज्ञातमप्येतदुत्तरभाविजननं मरणवान्स्वतंत्रस्वाशौचार्यधप्रयो
 जकं किंतु पूर्वप्रवृत्तजननमरणप्रयुक्तावधिकमेवाशौचमात्रे प्रयुक्त इति अंतराजन्ममरणेशेषाहे निवि
 शुध्यतीति याज्ञवल्क्योक्तेः अल्पकालपूर्वाशौचेऽकालीनोत्तराशौचपाते तु तत्र शेषेणैव शुद्धिः अथ वृद्धि
 महाशौचं पश्चिमेन समीपयेदित्यमोक्तेः अथ वृद्धिमर्द्दार्घ्यकालीनं स्वस्याशौचस्य मध्ये तु दार्घ्याशौचं न
 वेद्यादानपूर्वेण शुद्धिः स्यात्स्वकलेनैव शुद्ध्यति मुशने वचनाच्चात्र रावन्नि रात्रादिमृताशौचमध्ये दत्ताश्रा
 दिजननाशौचसंनिपाते पूर्वशेषेण शुद्धिः किंतु संपूर्णमेव जनाशौचं काया एव वृद्धीनेनापि जन्माशौचे
 शशेषेण ल्यकालीनमपि मृताशौचं नापगच्छति सूतकैर्मृतकंचेत्स्यात्तमृतकैः पयस्तकं तत्राधिकृत्य
 मृतकं शौचं कुर्यान्न सूतकमित्यंगिरसुक्तेः शवेन शुद्ध्यते सूतिः शवशवबंधनीतिषड्भिः शमताच्चा
 नातर्यत्रे प्रमीतयामशुद्धीम्रियते पिता पितृशेषेण शुद्धिः स्यान्मातुः कुर्यात्पुत्रादिणामिति मातरि

शु.म.

२४

पूर्वमृतायां दशाहमप्येति तद्विधानं पूर्वशौचशेषेण शुद्धिः किंतु पित्राशौचं द्विनैरेव पित्र्याशौचेमात्
मृतौ पित्राशौचं समाप्य पक्षिणामधिकं कुर्यादित्यर्थः अत्र सर्वत्रापि पूर्ववत्तरीशौचं शुद्ध्यापादकोननुज्ञा
तस्माद्भानं वा पूर्वशौचशेषेण शुद्धिस्तु सति कश्चित् दमिन्सपिंडानि स्मृतं कामं हिंसापूर्वशेषेण शुद्धी
ति स्मृतं अथ देशांतराशौचं याजवल्क्यः शौचिते कालशेषस्यादिति आशौचमध्ये शौचितमरणशौ
चकालशेषेण शुद्धिरित्यर्थः आशौचादूर्ध्वं तमाद्यवये विष्णुः अर्वाकृत्रिपक्षात्रिनिशंषरामासाच्च दिव
निशं अहस्तु संवसादवादेशांतरमृतेष्वपीति मासवेपेन्निरात्रे स्यात्स एमासात्पक्षिणानवेत् अहस्तु नवमा
दवागर्धस्नानेन शुद्धीति वासिष्ठे त्वेकदेशपरमिति विज्ञाने श्वरः प्रसवे देशांतरे मुक्तुः निर्देशं शातिमरणं
श्रुत्वा पुत्रस्य जन्म च सवासाजलमालुत्य शुद्धो नवतिमानवति निर्देशमतिक्रान्तिं दशाहदिकालं पितुः
स्नानमात्रविधानात्सपिंडानां सुतरां जन्माशौचं नास्तीति ग्रन्थकृतः अतएव देवजः ताशुद्धिः प्रसवाशौचे
व्यतिष्ठति शुद्धिर्नैवेति मातापितृविषये पैठीनसिः पितरौ चेन्मृतौ स्यातां दूरस्थोपि हि पुत्रकः श्रुत्वा तद्दिनमा

रामः

॥ ५७ ॥

रश्च दशाहसूतकी नवेत् दशमिति स्वाशौचापलक्षणं स्मृत्यंतरे महागुरुनिपोततु आर्षवस्त्रोपवासिनाश्च
ताते द्वेपिकपिकर्तव्यं त्रेतकर्मयथाविधीतं पत्न्योः सवर्णोत्तरमवर्णसपत्न्योश्च परस्परं देशांतरं कलंतरं च द
शाहदिसृज्याशौचमेवेति स्मृत्यर्थसारे सपत्नमाह विषये ह्यः पितृपत्न्यां सपितायामाह वर्जं द्विजोत्त
माः संवसरे व्यतीते तु त्रिरात्रमशुचिर्न वैदिति देशांतरगता हि मृता वाशौचानां विपि स्नानमात्रमस्म्यो वा देशा
तरे मृते श्रुत्वा क्वावेवैरवानरसेपत्रौ मृते स्नानेन शुद्धं तिगर्जस्नावेतु गोत्रिण इति स्मरणात् देशांतरे च महा
नद्यंतरं यत्र गिरिर्वा व्यवधापकः वाचोयत्र विनिर्द्यते तद्देशांतरमुच्यते देशांतरे वदं त्येके षष्ठियोजनमायते
चत्वारिंशददं सन्ये त्रिंशदने तथैव चेति स्मृता चनेकधोक्तं अत्र वाग्मिर्नेदः सर्वपक्षेषु समुधीयते एतच्चति
क्रांतशौचमुपनातमरण एवांतदपि वयोवस्त्राशौचवत्सर्ववर्णसाधारणं तयस्त्रिंशद्वा घ्रापादः तुल्यं वयसि स
र्वेषामतिक्रांते तथैव च उपनाते तु विषमं तस्मिन्नेवापि तिकालजं अयमर्थः जन्म प्रमत्सुपनयनात्सर्व
वयसि यदाशौचमदंतजननात्सद्यस्यादितस्सर्वेषां ब्रह्मणादीनां तुल्यं यच्च दशाहदिके अतिक्रांते तदपि

२५

रामः

॥ एषोऽहं ॥

पयस्त्रिंशं तथा मातुलेश्वशुरे मित्रे गुरौ गुर्वगना सुचः आशौचं पक्षिणो रात्रिं मृता मातामही यदि च काराकां
धवेष्टि त्रिंशं हतः ते पित्रात्मनः पितृषु सुमर्तिषु सुमर्तुनस्पच पुत्रा आत्मवां धवाः पितुः पिषु सुमर्तु
लस्पच पुत्राः पितृवाधवाः मातुः पितृषु सुमर्तुषु सुमर्तुलस्पच पुत्राः पितृवाधवाः मातुः पितृषु सुमर्तुषु सुमर्तुलस्प
पुत्रा मातृवाधवा इति त्रिविधाः वृद्धमनुः नंस्पते पक्षिणी रात्रा द्वे हि त्रे न गिना सुते सस्यते तु त्रिरास्यदिति
धत्ते व्यवस्थित इति विदे शस्तु र्मगन्यादिषु वृद्धवसिष्ठः न गिन्यां संस्कृतायां आतयं पिच संस्कृते मन्त्रे जा
मातरि प्रेते द्वौ हि त्रे न गिना सुते शालके तस्मिन् चैव सद्यः स्ताशुनेन शुभ्यति जामातृशालकतः सुताता सद्यः शु
भमिधनं समानदेशे पितेया शिष्यतपस्वि श्रोत्रियकुलपति ग्रामेश्वराणां सन्निहितानां दिवा मृतौ न हनन् दर्श
नाशुद्धिः रात्रौ चेत्सूर्यदर्शनात् पावघाममध्ये शवस्तिष्ठति तावज्जामशौचनिहृते शुद्धिरव नागरे स्वस्ववा
ध्यामाशौचं ज्ञेयं श्रत्रैकविषये उच्चावचा आशौचकल्पं स्यात् गुणवत्त्वादिना व्यवस्थाप्यः ते च वृत्तत्वाध्याया
सासेहमद्यसंवनं तथेयादिना कलौ प्रतिषिद्धाः कलि वर्ज्यविचारश्च समयूखेऽष्टयः आशौचे स भक्त्या

शु.स.

॥३०॥

धिकरनिवृत्तौ केचन धर्मोऽप्रतिप्रसूयंते तत्र व्याघ्रपादः स्मार्त्तकर्मपरित्यागोराहो न्यत्र सूतकश्चैते कर्मणि तत्का
लं स्नातः शुद्धिमाप्नुयात् श्रौत इत्यग्नित्रयसाध्यावाश्रयकानां नित्ये नैमिषिकानां च हि होत्रदर्शपूर्णमासाद
नापर्युदसः नित्यानि निवर्त्तेरन्वैतावर्जं शालाग्रैश्चैक इति पैंतीनसि वचनाद्ब्रह्माग्निसाध्यानामथावश्रयका
नांचैकल्पिकः पर्युदसः जातकणैः पितृसूतके तु समुत्पन्ने स्मार्त्तकर्मकयं न वेदयज्ञं च कर्होममसगोत्रेण कार
येत् चरुपार्वणस्था लापाकः श्रवणं वर्माश्रयुज्यादिकर्म होमो नित्यः स्मार्त्तेऽवत्यागमन्त्रं स्वयं कार्यं च न्यद
सगोत्रेण कारयेत् श्रौतेऽप्येवमिति मिताक्षरायां सर्वकर्मस्वयं कार्यमिति तु बहवः तत्रापि श्रौतस्मार्त्तहोमशु
क्लान्नफलादिनैव कर्त्तव्यो दुग्धादिना त्वसगोत्रेणैव कारयितव्य इति केचित् अतएव सूतके च प्रवासे वृत्र
शक्तेः श्राद्धभोजनं एवमादिनिमित्तेषु दावयेत्तु हाययेदित्युक्तं यत्तु दानं प्रतियहो होमः स्वाध्यायश्च निवर्त्तत
इति तत्काम्यहोमपरं वैश्वदेव परंतथा श्रवविस्मर्चचनं दीक्षा यस्पत्वग्निपरिग्रहं सतत्कर्मणि कुर्वीत स्नात
ः शुद्धिमाप्नुयात् जाबालि अर्थोता मनसा संधा प्राणायामविजितेति अंजलिप्रक्षेपस्तु सावित्रीमुच्चा

रामः

॥ए०५०॥

कार्य इति पैंतीनसिनाक्तं तथा सूतके मृतके मृत्युनयत्रकुलास्पान्दशाहानि ननु ज्यते इति यमोक्तेरस्य पिंडेरा
शौच्यं न नोक्तं यद्यनायदितदीपमन्त्रं न ह्ययति तदा तावदाशौचना कुर्यावनेषामिति आ पक्षितु यावद
न्तं सामाश्रयिता व हान्यशुचिः स्यात्ततः प्रायश्चित्तं चरेदिति आ शौच्यं न नो जने दोषश्च दात नोक्तं नतरस्याशौ
चज्ञान एव तथा षड्विंशान्मते उनाम्यामपरिज्ञाने सूतकं नैव दोषकृत् एकेनापि परिज्ञाते नोक्तं दोषमुपाव
हेत् तथा विवाहोऽवयज्ञेषु अंतरा मृतके परे न प्रदातव्यं दन्मोक्तं न स्पृशेत् इति तथा विवाहादि
ष्वेव पूर्वसंकल्पितेऽपि न दोषः तथा जुजानेषु तु विप्रेषु अंतरा मृतसूतकी अन्योद्वादका काचोताः शुद्धं तिद्य
सगोत्रेण इति मराचि लवणे मधुमांसे च पुष्पसूत्रेषु च शाककाष्ठसु दधिसर्पिपयस्तु च तिलौषधाजिने
चैव क्लेशं यग्रहं ॥ एतेषु चैव सर्वेषु नाशौचं मृतसूतके इति पक्कं न ह्येव पक्कं तं उलादि स्वयं ग्रहः स्वयमेव
स्वाम्यनुज्ञात उपादद्यादित्यर्थः पक्कं पर्युदसोऽत्र सत्रप्रवृत्तदेव तस्मात् तथा चांगिराः अत्र सत्रप्रवृत्ता
नामामन्मगर्हितं शुक्लापक्कान्मते तेषां त्रिरात्रं तु पयः पिबेत् अत्र पक्कं शृङ्गोदनपरः तथा व्रतयज्ञविका

शु.म.

॥ ३१ ॥

हेषु आदेहो मार्चने जपे प्रारब्धे स्तकं न स्नाना रक्षेत्तु स्तकं स्तकमिति स्तकस्याप्युपलक्षणं ॥ प्रारंभश्च
प्रारंभो वरणां चो वरणां यजे संकल्प्य तसत्रयोः ॥ नो दासुखं विवाहादौ आदेपा कपरिक्रियेति स्मृत्यंतरेपि
एकविंशत्यह्यं जे विवाहे दशावसराः श्रद्धातित्री एपुपनये आदेपा कपरिक्रियेति श्रौचसंज्ञावनायां एक
विशत्यादि दिनमध्ये प्रधानेनानेक दिनव्यवहितमपि नांदा आहं कार्यमिति प्रयोगरत्ने पितामहचरः ॥ प्रचेता
॥ कारवः शिल्पिनो बौद्धादासास्तथैव च राजानो राजमत्याश्च सद्यः शौचं शिल्पिवैद्यानस्य साध्यकर्मण्येव ॥
न तु पंचयज्ञादाविति मित्ताहरायां तथा स्तकोदौ नित्यस्नानशौचमन्त्रवन्निदानप्राणाङ्गतिपात्रकरणादयो
जुजिनियमाश्च स्पृशपस्पर्शनस्नानादिकं चेति सर्वकर्तव्यमेवेति स्मृत्यर्थसारे ॥ नित्यस्नानमंगतर्पणसहितमे
व कार्यं ॥ च स्पृशपस्पर्शने चोत्ते श्रुपाते सुरे नृगे स्नाने नैमित्रिकायं दैवपित्र्यविवर्जितं ॥ उद्धतैरुदकैः स्नायान्नकु
र्यादस्त्रपाउनमिति नैमित्रिकस्नानरावतर्पणं घृणपयुंदासात्पितृमरणोत्तरं प्रथमाष्टे विशेषमाह देवः
लः स्नानचैव महादानं स्वाध्यायं च त्रितर्पणं प्रथमे हेनकुर्वीत महागुरुनिपातने ॥ स्नानसमावर्तनं काम्यस्ना

रामः

॥ ६० ॥

नं वा महादानमाह चर्येण विशये प्रायदर्शनादिति न्यायात् ॥ स्वाध्यायः काम्यव्रतस्य ज्ञाध्ययनं ॥ अत्रितर्प
णं काम्यो होमः देवतः ॥ प्रमातौ पितरौ यस्य देहस्तस्याश्चिर्न वेत्तु न देवं नापि वा पित्र्यं वा वत्स्येति वत्सरश्च
देवस्तानादिपित्र्यं गायययपक्षनिमित्तमेको हि ॥ पार्वणं च पित्रतिरिक्तं ॥ अतएव ॥ अस्ति क्षेपं गया आहं आ
हं चापरपक्षिकं ॥ प्रथमे हेनकुर्वीत कृते पितुः सपिंउने तथा ॥ दर्श आहं आहं चापरपक्षिकं ॥ प्रथमे हेनकुर्वी
तयदि स्यान्नक्तिमान्नुत इति ॥ नक्तिमान्मन्त्रारय आहं वान् ॥ तत्कृत्वा तानि कुर्यादितिकेत् ॥ तत्र मूलं चितं सुत
इत्येव निमित्तसमर्पकं ॥ नक्तिमत्वं तु कर्मो गत्वेन प्राप्तत्वादनुद्यत इति तु युक्तं ॥ तथा सर्वेषामेतकार्याणि महागु
रुनियता मे ॥ कुर्यात्स वत्सरादवाक् आहं मे कंतु वर्जयेत् ॥ नृगुः ॥ माता चैव तथा चात्ताचार्या पुत्रस्तथा सुपु
त्राणां नृगुः चैव ॥ अहमन्यस्नानपुनः पितुः तथा ॥ माता चैव सुतो चात्तापत्नी चैव विद्यते ॥ तत्र आहानिकुर्वीत
न कुर्याज्जनके मृतो माता गौणा जनना जन्मरणोत्तरं प्रमातौ पितराविति देवतायेन देवपित्र्ययोनिपेधात्
एतच्छ्रुत्वा संवत्सरिकपरमितिकेचित् ॥ तत्रापि मूलं नृगुः ॥ अत्र पितरि मृते नृगुः ॥ अहं न कुर्यादिति निषि

शु.म.

॥३२॥

अथ ते अन्यमृतौ कुर्यादिति निश्च्यते ॥ अन्यमृतौ कुर्यादिति तु निश्च्यते हं सामान्यवाक्यप्राप्तमेवावद्यत इति दि
कृ ॥ इति श्रीसैंगरवंशावतंसमहाराजादिधिराजश्रीनगवंतदेवादिष्टश्रीजङ्गलनदनारायणसू
रिसूनुपंडितशिरोरत्नमांसाकशंकरनदात्मजनदनीलकंठेन कृते नगवंतनास्करेशुद्धिमयूषा समा
प्तः शुभम् ॥ श्रीरक्त ॥ कल्याणमस्तु ॥ शुभं नवतु ॥ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ ॥

रामः

॥३३॥